NEMZETI NŐNEVELÉS.

XXXVIII. ÉVFOLYAM. 1917. MÁRCIUS—ÁPRILIS. III—IV. FÜZET.

HÚSVÉTI GONDOLATOK.

Átéltem az elmult napokban méltóságos és főtisztelendő dr. Prohászka Ottokár megyés püspök úr, a mi *püspök atyánk* lelki gyakorlatait, amelyet nekünk, nőknek tartott az Egyetemi templomban és boldog Haleluja tölti el a lelkemet!

Szívemben az emberi érzelem legfelségesebb virága, a *hála* nyilik ki tavaszi szép fakadásban. Neki akarom ezt adni, nemcsak a Feltámadás magasztos ünnepére, mint szívbeli virágajándékot, hanem mint eredményét az ő munkájának az én szívem-lelkem kertjében, amelyet oly szeretettel, felséges vággyal, annyi szakértelemmel, jóakarattal, Isten-erővel munkál meg az emberi léleknek e hivatott főkertésze.

Jertek testvéreim, *magyar nők*, akik ott voltunk és azok is, akik ott nem lehettünk, de akik az ő szellemében akarunk élni, fejlődni, dolgozni, jertek, vigyük el neki mindnyájan a hála virágát; többet ennél, azt az elhatározásunkat, hogy a tőle hallott tanításokat cselekvő formában, ki-ki a maga munkás élete körében igyekszünk *életté* feldolgozni és a *több és jobb embert* magunkban és másokban kialakítani.

Hiszen csak ezt kivánja ő tőlünk, ezt a szent, erős igyekezetet, törekvést a fejlődés országában.

Dr. Prohászka Ottokár az idén a lelki gyakorlatokat kifejezettebben *nőnevelési* (értsd *embernevelés*) *célzattal* tartotta. Megérti ő korunk kérő szavát, a kialakuló kornak Szellemét, hogy a nőket most nem szabad tanácstalanul hagyni, hanem velük, az ő *nevelésükkel*, irányításukkal érdemlegesen foglalkozni kell, most inkább, mint bármikor.

Sokat vár és joggal tőlünk nőktől a jövő! Nemzetünk

jövője — inkább mint valaha — reánk is bizatott. Folyton halljuk, hogy már a közel időben a nőkre több szükség lesz a különböző munkakörök, munkanemek betöltésében, ellátásában. Sőt már most is látjuk, hogy tényleg új feladatok, új hivatalok vonják maguk körébe a nőt; új pályák nyilnak meg előttünk és várakozással néz felénk az *az új világ*, ami e nagy, óriási esemény — amit háborúnak nevezünk — hatására most születik és bontakozik ki könyes és bámuló szemünk előtt!

Nekünk nőknek e rettenetes háború ellenére, amely a maga pusztító erejével tagadja a fejlődést, haladást stb., nekünk nőknek a Hit és a Reménység és a Szeretet szentháromságának a rombolásnál erősebb *alkotó erejével* kell küzdeni a halállal szemben *az életért* minden téren. De hát e felséges feladatra elő kell készülnünk. És erre készítgetett elő a mi nagy tanítónk a lelki gyakorlatokon.

E rövid elmélkedésben nem terjeszkedhetem ki még azokra a gondolatokra sem — mindegyikre nem, amelyek megragadtak és meggyőztek — hiszen e lelki gyakorlatokon elmondottakat majd olvashatjuk egész terjedelemben; én e helyen csak néhány általános értékű olyan igazságról óhajtok megemlékezni, melyek jót tettek velem s amelyekért jóltevőnknek ismerem el, aki azokat kimondta.

Hogy is mondta csak, hogy több *Erő—Force* és több *Jóság—Pietas* kell a női lélekbe. És ezt meg is magyarázta.

Több erő! Több akaraterő, több tetterő, cselekvőbb és munkásabb élet! Következetesebb, tervszerűbb, céltudatosabb keresztülvitele a jó elhatározásoknak, szándékoknak. Kevesebb érzelmi passzivitás, több akaratbeli aktivitás. Ellensúlyozása az érzelmi túlsúlynak a gyakorlati munkás élet beállításával. Az akaratnak tervszerű kormányzása és a kötelességteljesítés örömének finom átérzése, a felelősség után való nemes vágyakozás, ami mind a *több embert* jelenti, amely típusban nőnek és férfinak találkozniok kell, hogy megszünjék a különállás és az az értelmetlenség, amellyel egymást oly gyakran szemlélik és elítélik.

És több *Pietas, jóság kell a nő lelkébe!* Voltaképen ez is *erő!* több akaraterő a jóságra, *cselekvő jóság;* jóság, amely cselekedetekben, tettekben nyilatkozik meg, nem passzivitásban. Megtenni a jót, nemcsak érzelmileg elfogadni és beszélni róla! Kevesebbet ártani és többet használni egymásnak; céltudatosabban, következetesebben, tervszerűbben gyakorolni a jót, több jóakarattal. Életfeladatnak tekinteni, életcélnak a jócselekedetet, a Szeretet munkáját! Nem beszélni róla, hanem megtenni! segíteni, nem ártani!

Nem tudom — sajnos — azokat az élettel teljes, oly bátran kimondott példákat idevarázsolni, amelyek ott az ihlet pillanatában, mint a legtalálóbb illusztrációi az elméletnek, a mi gyakorlati életünk ezer fonákságát, fogyatékosságát, gyakran hitványságát oly találóan jellemezték! Mindannyian átértettük a szavak igazságát.

Cselekvő jóságban is *több emberré* kell lennünk és ebben az embertípusban találkoznunk a férfival, hogy megértésben együtt munkálkodjunk. Mert nincs külön morál férfi és nő számára — így mondta — külön erkölcsi tételek nincsenek. Nincs külön női és külön férfi etika és elbirálás; hanem mindkét félnek *a több embertípus, a krisztusi embertípus a mértéke.*

A nő erkölcsibb lény a Teremtő akaratából, a férfi ösztönösebb. A család, a társadalom erkölcsi fejlettsége, etikai színvonalának fenntartása inkább reá bizatott. Ebben a szellemben kell őket nevelni is, e felséges hivatásuk meglátására vezetni. És ezt már a gyermekleánnyal meg lehet és meg kell értetni! Nem lehet ezt elég korán elkezdeni! Komolyságot kiván ez és Istenfélelmet!

Nevelőknek, édesanyáknak mily kitünő eligazodást adott azzal a kinyilatkoztatásszerű meghatározással, hogy *az önállóság nem más, mint fegyelmezettség.* Ha ennek az igazságnak folyton szem előtt tartásával, ezt mintegy nevelő elvvé téve alakítjuk, kormányozzuk, neveljük a gyermeket és önmagunkat, egy más

világ fog körülöttünk és bennünk kialakulni, annak *a több embernek, a krisztusi embernek* a világa.

Magyarázta az önállóság teljes félreértését, a rakoncátlanságot, fegyelmezetlenséget, rendzavarást, kora pusztulását, kiélését, elsatnyulását a testi és lelki szervezet épségének.

Minden fiatal lélek önállóságra törekszik. Ez jól van így! Ez a fejlődés útja, az erő megérzése! De csak az az ember önálló, a szó igaz értelmében, *aki fegyelmezett!* Ezt nem kell magyarázni, csak egy pillantást a magunk életére! Csak *egy napi* életére!

Szeretném ezt minden családi ház homlokzatára felírni, minden édesanya, édesapa szívébe vésni, minden nevelő törvényévé avatni, minden ember előtt kézzel megfoghatóvá tenni! Az Erzsébet-Nőiskolában felírjuk, kimondjuk, átéljük, áldozatot mutatunk be oltáránál. Nem is lehetetlen keresztülvinni, de önmagunkon kell kezdeni, különben nincs és nem lehet hitele.

Az önállóságra a fegyelem, *az önfegyelem* útján nevelt ember megérti azt, hogy annak a jó Istennek nem lágy és elnéző, hanem *igazságos* Istennek kell lenni, aki szintén fegyelmezve nevel önállóságra, lelki tökéletesedésre.

Az így nevelt ember *éli* az ő Istenét és az Isten ő benne lakozik, mint *élő lelkiismeret!*

Az ilyen ember *megvallja az ő Istenét* akkor is, ha az látszólag ellene fordul, ha bünteti, ha csapással sujtja és szenvedést bocsát reá! Az ilyen ember a Krisztus felséges, nagyszerű szenvedni tudásában példát lát, érez és ellenállhatatlan benne a vágy, hogy ő is több és jobb emberré legyen és nemcsak gépiesen imádkozza azt, hogy «Jöjjön, jöjjön el a Te országod!»

Az ilyen ember a maga és a mások fejlődésében megérti a rendszert, az isteni vezetést. Előbb a *parancsoknak* engedelmeskedik gyermeki alázattal, szinte öntudatlanul, aztán *életelveket, irányokat* állít fel a maga önálló vágyaival és aztán *hivatása megértésének magaslatára jut*, ahol ismét bensőbben egyesül Istenével. Az így nevelt lélek a házasságot Isten-akaratából való szent közösségnek tekinti férfi és nő között és átérti

annak szociológiai jelentőségét is, hogy voltaképen iskola az is, lelkek nevelése, *fegyelmezése*, kiegészítése a közös munkás élet keretében.

Ezt és még sok-sok szépet, jót hallottunk. Messzefekvő tételeket, igazságokat hozzánk közel éreztünk. *Emberi értékünket felfokozva láttuk!* Szívünk alázata mélyebb lett! Az életvágy erőteljesebb és a Krisztus-várás bensőbb.

Csak azt mondjuk e helyről is a mi Főpásztorunknak: *Isten fizesse meg!*

Berta Ilona.

ARANY JÁNOS.

(A M. Pædagogiai Társaság XXV. évi közgyűlésének elnöki megnyitója.)*

Néhány hét mulva lesz száz esztendeje, hogy a Gondviselés nemzetünket Arany Jánossal megajándékozta. Úgy érzem, hogy mulasztást követne el a Magyar Pædagogiai Társaság, ha e nevezetes évfordulóról meg nem emlékeznék s testületi munkásságának legkiemelkedőbb nyugvópontján, rendes közgyűlésén, kifejezést nem adna a Toldi költője iránt való hálás és kegyeletes érzelmeinek.

Előre is el kell azonban hárítanom magamtól azt a kívánságot, hogy Arany Jánost mint pedagógust mutassam be. Mindig kínos érzés támad bennem, mikor az irodalmi termelés özönében oly munkákra akadok, melyeknek írói egy-egy kiváló költőnek «mint pedagógusnak» méltatására vállalkoznak; mikor a nagy szellemek eszméit merev schémák keretébe szorítva látom magam előtt: hogyan gondolkodik Goethe vagy Schiller a testi, az értelmi, az erkölcsi nevelésről, a nevelés céljáról, lehetőségéről, szükségességéről, az oktatás anyagának megválasztásáról, a módszerről? Mily szörnyű regisztrálás és katalogizálás — mondaná a valamikor oly sokat emlegetett s ma is figyelemreméltó Rembrandt-könyv szerzője. Milyen felháborító neme a boncoló tevékenységnek! Mily törpe értékelése a költői géniusz lendületes szárnyalásának és mindent befogó egyetemességének!

Nem fogom Arany János szellemi művét pedagógiai szempontból széjjeltördelni, feldarabolni, kategóriák jármába kényszeríteni. Lelkének felemelő egységét, mely költészetének minden

* Megjelent a Magyar Paedagogia 1917. évi 1—2. számában.

ízében tükröződik, nem fogom részletek tömegével elhomályosítani. Nem fogom latolgatni, hogy mi a véleménye a nevelésről, a gyermekről, az iskoláról? Hiába is vállalkoznám ilyesmire. Míg a «pedagógiai provincia» egymagában is bő anyagot ad az elmélkedőnek, míg «Az ember æsthetikai nevelése», függetlenül a német költő minden más munkájától is, az emberformálás legnehezebb problémáival foglalkozó bölcselők érdeklődését teljesen leköthetí, addig Arany János művei úgynevezett pedagógiai elemekben éppen nem gazdagok. Itt-ott felbukkan egy-egy vékony kis ér, hogy nyomban ismét eltünjön. Az emberi léleknek ez a pontos megfigyelője és finom elemzője aránylag keveset tud mondani a gyermekről. Az egész Toldi-trilogiában nem forduł elő gyermek (Anikó már eladó lány és ifjú Bencze már fegyverhordozó). «A gyermek és szivárvány» kifejezetten allegória, melyben «a sóvárgó, méla gyermek» csak a hasonlat kedvéért szerepel, mint az elérhetetlen ideálokért küzködő s utóbb sorsába beletörődő ember szimbolikus képviselője. A «Fiamnak» című vers mélyértelmű bölcselkedés arról, hogy az élet viszontagságai és csalódásai közt mily szükséges az embernek «a hit malasztja». Az, hogy a költő fiát aposztrofálja (Kis kacsóid összetéve szépen, Imádkozzál édes gyermekem), még nem teszi a verset pedagógiai érdekűvé. A «Domokos napra», melyet a költő egy serdülő ifjúhoz intéz, humanizmusra és hazaszeretetre serkentő parainezis. A «Forgácsok» közé sorozott «Juliska elbujdosása» című vers valóban gyermekrajznak indul, de hiányzik a vége. Általában Arany összes művei közül a «Buda Halála» az egyetlen, melynek néhány bájos gyermekjelenete azt mutatja, hogy a költő mélyebben is bele tudott látni a kisded lelkébe; csakhogy ezekkel a találó ecsetvonásokkal is nem annyira a gyermeki lelket akarta jellemezni, mint inkább Etelének és Ildikónak határtalan szülői szeretetét (Szerelemben *azt* is majd kétfelé oszták) vagy Gyöngyvérnek a maga meddősége miatt érzett lelki háborgásait; a «Csaba királyfi» első kidolgozásában pedig már mint felnőtt ifjak, mint «királyi leventék» forgatják fegyveröket hasonlókorú társaikkal versenyre kelve Csaba és Aladár. Egyebekben a kis

gyermek egészen mellékesen és futólag tűnik fel a költő elbeszéléseinek és leírásainak szövedékében. Ami pedig az iskoláztatás korát, a serdülő kort illeti, erről Aranynak teljességgel nincs mit mondania. A «Bolond Istók»-ban (II. 19) olvassuk:

Különben is, amennyi életirat
E zsenge korról, mind egyforma rajz;
A jellem, az lassan, elrejtve virrad,
Nézőnek összefoly, mint gyermekarc;
Így a biograph egyebet sem írhat,
Míg nem ütöget az ifjúi bajsz;
Nőtt, nyúlt; az iskolát szerette, únta,
«Jeles» szamár volt, vagy zseni *szekunda*.

Nem sok az sem, amivel a költő a korabeli nevelést jellemzi. Figyelmen kívül hagyva a «Népnevelés» című szatirát, mely a fel nem világosított köznép babonaságai ellen irányul, a «Bolond Istók»-ból (II. 20 s k.) tudjuk meg, hogy a költő lelketlennek, szóhoz tapadónak, földön kúszónak tartja a hagyományos oktatást; az iskolát (a debreceni kollégiumot) «taposó malom»-nak nevezi, melynek egyhangúsága és unalma elcsüggesztette ifjú elméjét. Ha ehhez a néhány versszakhoz még hozzávesszük a Remete József Vergilius-fordításáról írt bírálatnak a klasszikus írók esztétikai méltatásáról szóló, ma is megszívlelésre érdemes részét, valamint a Gáspár-féle «Csemegék»-re tett néhány találó megjegyzést (például azt, hogy nincs nehezebb feladat, mint kis gyermekek számára írni), körülbelül felsoroltunk mindent, ami Arany összes műveinek, a szó betűszerint való értelmében, pedagógikumát teszi.

Nem lehet továbbá tagadni (s ez úntig ismeretes), hogy a költő nem érezte lelki szükségletnek a maga iskolai foglalkozását. Kötelességtudó tanár volt, aki ritka lelkiismeretességgel készült magyar irodalmi leckéire s végletes pontossággal javította a kéthetenként másfélszázra rugó iskolai dolgozatokat; elhihetjük azt is, hogy amikor a tárgy különösen érdekelte s hangulata megengedte, lelkesen is tanított s növendékeit magával ragadta; módszeres eljárása is helyes elvekből indulhatott

ki, mert maga írja, hogy «stilisztikai szabályokat nem tanítatok» s érthető célzással gúnyolja azokat a hosszú lélekzetű chriákat, melyeket egy Pestről Nagykőrösre szakadt diák szerkesztett. Oktatásának ezt a helyes módját és menetét bizonyítják az újabban (Pap Károlytól) kiadott irodalomtörténeti diktátumai is. De mindezt megengedve, sőt hangsúlyozva, kétségtelen marad, hogy az egész kilenc esztendő alatt, míg Kőrösön tanárkodott, állandóan érezte a mérhetetlen ellentétet «lenyügöző» iskolai foglalkozása és költői lelkének feltörekvő röpte közt. Tompa már 1852 február 2-án írja neki: «Igen megszomorított leveled; ilyen hamar megúntad, sőt megutáltad a professorságot? Ez, barátom, nagy baj; még meg sem kóstoltad jól, már megcsömörlöttél tőle.» Egy félév mulva (1852 okt. 16) Arany azt írja Lévaynak, hogy «a professorság akkor volna kellemes, ha mindig szünnapok volnának». S ez a hangnem időtelve mindinkább élesedik. Jókainak 1855-ben (dec. 10) így ír: «Én itt faluhelyen szútyongatom az ifjú nemzedéket, s nézem, mikép hámlik rólam kedélyem utolsó maradványa.» Az 1858-ik évben (febr. 9. Tompához) már tűrhetetlennek érzi állapotát: «Szenvedő halottnak lenni; örömet semmiben találni, sőt magától az örömtől futni, mert az is fáj, mint betegnek a kacagás — mindezt én átérzettem a közelebbi évek alatt — s hozzá még azt a gyötrelmet is, hogy bármely leverő volt az óra, azért a kötelességet teljesítni, a családért munkálni kellett; felállni és beszélni órákat naponkint nyilvánosan, féken tartani az éretlen pajzánságot, ügyelni szavamra, mozdulatomra stb. a legapróbb részletekig, nehogy egy vagy más dolog nevetségesnek tünjék fel olyan hallgatóság előtt, melynek mindegy akár Cæsar, akár Tóth Pál, a professor... hordoztam hát én, édes Miskám, a tiedhez hasonló kínokat.» Az 1860-ik év elején, mikor már integetett feléje a Pesten kínálkozó irodalmi feladat, még mindig «boldogtalan schulmeisterségét» panaszolja s megállapítja, hogy amikor a tanári állást elfogadta, nem volt «ifjakat vezetni való». «Azóta», folytatja, «egészen megnyomorodtam. E folytonos szenvedés, e folytonos érzése annak, hogy az ember hivatásán kívüli helyzet-

ben működik, nem tudom, mi lesz ennek a vége, ha soká folytatom».

Hogy ily kínzó töprengések és lelki vívódások közt is (egykorú feljegyzések tanusága szerint) nagy hatása volt, habár szűk körben, Arany tanári munkásságának, legjobban bizonyítja az ihletett személyiségéből eredő önkéntelen ösztönzések rendkívüli mértékét.

De bizonyára még sem ez a tanító tevékenység vagy a vele kapcsolatos tankönyvírás az ő legnagyobb érdeme az iskola szempontjából. Költészete az, mellyel nemcsak kőrösi tanítványait, hanem nemzetének egész ifjúságát nevelte. Valamennyi költőnk közül neki köszön legtöbbet a magyar iskola. Mindnyáját felülmulja nemzetnevelő hatásával. Nincs magyar költő, aki annyi történeti érzékkel, annyi jellemző erővel állította volna lelki szemünk elé nemzeti multunk minden jelentős korszakát, aki «az idők üterét tapintva», oly mély bepillantást engedett volna a magyar lélekbe, amint az, a mi történeti életünk változatos alakulásában, koronként megnyilatkozott. Vörösmarty a honfoglalás költője, Petőfi a forradalomé, de Arany az egész magyar históriáé.

A «Meóti kis tenger» vidékéhez, a Don folyó mellékéhez, a hún és magyar nemzet bölcsőjéhez fűződő regével kezdődik ez a történeti sorozat. Majd kiemelkednek előttünk a mult idők ködös homályából a húnok borzalmas küzdelmei, a tárnokvölgyi és czezumóri csaták, melyektől «a déli nap megváltozik, fényében megfogyatkozik s elrejti szép ábrázatát; (hogy) ne lássa e szörnyű csatát»; a hatalmas Etelének és a jó Budának versengései; a tragikus királygyilkosság, melynek nyomában «iszonyú csendesség fagya meg» Buda holtteteme körül; a hún világbirodalom, melynek Bizáncz is megküldi adóját; a tetétleni halom, ahol «verette sátrát Honunk szerzője, diadalmas Árpád». A kereszténység térfoglalását éreztetik meg Szent László csodatételei, melyektől a nép «hite megerősült igaz istenében. Nem sovárga többé pogány áldozatra, Lelketlen kövekre vagy forráspatakra». A köszöntő dalban II. Endrére és jeruzsálemi had-

járatára eszmélünk s a halhatatlan Toldi-trilógia a fényes magyar lovagkort, Nagy Lajos korát varázsolja elénk büszke pompájával és duzzadó nemzeti önérzetével. Rozgonyiné nemes amazon alakja a Zsigmond alatt jelentkező török veszedelem korába, az Egri leány I. Ulászló idejébe visz (amikor a magyar a lengyelt szívesen látja). A Hunyadiakat idézik fel Both Bajnok özvegye, Szibinyáni Jánk, V. László, Mátyás anyja és a Mátyás bécsi bevonulását magasztaló stanzák. A török uralom nyomorúságainak, de egyúttal e kor dicsőséges honfiúi önfeláldozásának szellemét lehelik Török Bálint, Szondi két apródja és Losonczi István; a XVII. és XVIII. század nemzeti felkeléseinek légkörébe emel Murány ostroma, A rodostói temető és Rákócziné. Egész sora a majd harcra hívó, majd a nagy katasztrófán kesergő költeményeknek az 1848/9-ik évi szabadságharc eseményeit hozza közelebb. Végül a Széchenyi-óda fenséges akkordjaiban egy ébredő, erősbödő, dolgozó, művelt és gazdag új Magyarország dicsérete csendül meg.

Íme, mily gazdag történeti anyag! Mily hosszú sora a majd lelkesítő, majd gyászba borító históriai tényeknek. Mennyi hazafias öröm vagy honfiúi bánat; mennyi nemzeti dicsőség vagy nemzeti gyász! Mily nagy száma a hadverő hősöknek, férfias erényekben tündöklő daliáknak, lelkes honleányoknak, nemes fejedelmeknek! Mily fényes példái a magyar becsületérzésnek, vitézi lelkületnek, lángoló hazaszeretetnek! Mily kitörölhetetlen nyomokat hagyhatnak a nemzeti multnak e színes képei az ifjú lélekben; mennyire erősíthetik a hazához való ragaszkodást, mily hatalmasan éleszthetik a magyar érzést; mily fenkölt nemzeti eszményekért taníthatják meg felbuzdulni azokat, kik majdan a tett mezején munkálkodnak. S mindezek a költői alkotások milyen hű képet adnak azokról a korokról, melyekben a költő rajzolta események lefolynak. Az Anjou-kor kalandos lovagi szelleme, nemes bátorsága, hadviselő módja, életrendje, erkölcsi világa, köz- és magánjoga, művészeti és gazdasági kultúrája a képzelet legtökéletesebb rekonstruáló erejével tárul az olvasó elé a Toldi-trilógia lapjain; a húnok anyagi műveltségének hű képét

kapjuk meg a Buda Halálának ötödik énekéből, a mátrai vadászatra készülődés mesteri rajzából.

De hallom az ellenvetést. Csakugyan hű képek ezek? Lehet-e vajjon a költészet alkotásaiból históriát tanulni? Régóta eldöntött kérdés. Semmi kétség, hogy a költészet is szolgálhat históriai tanulságokkal. A nagy költő, akiben lángész lakozik, általánosságban jobban érzi meg s jobban érezteti meg a kort, mint sok tudós kutató. Az Isten kegyelméből való költő lelki szeme, részletek ismerete nélkül is, igen sokszor világosabban lát, mint sok hivatásos történetíró. Intuitiv ereje az ösztönszerűség biztosságával, az álomlátás élességével emeli ki egy egész kornak jellemzetes nagy vonásait; elméjének lángolása egyes szerencsés pillanatokban vakító világosságba helyezi a régmult idők homályába vesző embereket és dolgokat. Az összbenyomás, melyet a tanuló a maga Toldi-olvasmányából Nagy Lajos korának szelleméről és hangulatáról nyer, feltétlenül elevenebb, találóbb, eszméltetőbb, maradandóbb, mint amit tankönyve lapjaiból merít, dacára annak, hogy a költő, a históriai igazság ellenére, a király két nápolyi hadjáratát szerkezeti okokból egybeolvasztotta s a részletekben bizonyára tág teret engedett művészi leleményének. Az iskola történeti oktatásának tehát szüksége van a költészet támogatására: a mult idők költői megjelenítése hivatva van nem ugyan pótolni vagy helyettesíteni, de kiegészíteni a tervszerű történeti tanulmányt. A történet pragmatikus tényei megelevenednek, porladozó hősei életre kelnek, politikai és gazdasági rugói, melyek emlékezetünkben mintegy megmerevültek, újból működni látszanak; a mult színe, illata, lehellete felújul a költői képzelet alakító erejétől. «Mindig szükséges marad», mondotta már Herbart, «a költészet segítsége, hogy a távoli történeti objektumokat közelebb hozzuk s mintegy megdicsőítsük» (um die entfernten historischen Objekte näher zu rücken, um sie gleichsam zu verklären). És ha van igazság abban a gondolatban, hogy a nevelő-oktatás feladata az ifjú nemzedékkel rövid foglalatban átéletni mindazt, amit a nemzet a maga története folyamán nagyot és jelentőset csele-

kedett, akkor csak az olyan költészet, mint az Arany Jánosé fogja megteremthetni ennek a történeti érzületnek közösségét, melyben minden művelt magyar embernek találkoznia kell.

De van még más is, amivel Arany János évtizedek óta nevelte, magyar voltában megerősítette, a magyarsághoz hozzáfűzte hazánk fiatalságát. Megtette ezt nyelvének utánozhatatlan zamatjával, a néplélek és régiség kincsesbányájából napfényre hozott nyelvanyagával s azokkal az őseredeti szó- és mondatkötésekkel, szó-összetételekkel, fordulatokkal, szóképekkel, melyeket pazar kézzel szórt el költői termékeinek sokaságában. Arany János igazolta legjobban azt a tételt, hogy a nyelv nem csupán az érintkezés külső szerve (miként a világpolgárok vélik), nem csupán gyakorlati céljaink megvalósításának nélkülözhetetlen eszköze, hanem ennél sokkal több: nemzetiségünk kialakulásának előfeltétele. A nyelv szüli meg a gondolatot. Azzal, hogy képzeteinket kénytelenek vagyunk a szó plasztikus alakjába önteni, maguk ezek a képzetek világosabbak és határozottabbak lesznek. A magyar gondolatot a magyar szó magyarabbá teszi. Továbbá, minden szóhoz nemcsak képzetek, hanem érzelmek is tapadnak; úgy, hogy anyánk nyelvével együtt nemcsak magyarul beszélni és gondolkodni, hanem magyarul érezni is megtanulunk. Ezek az érzelmek pedig, melyekkel oly bensőleg olvadnak össze a magyar szók és kifejezések, egészen genuin jellegűek, egészen sajátosak, kifürkészhetetlen eredetűek, a legmélyebben rejtőző faji tulajdonokkal összefüggők. A magyar szónak a színmagyar gondolatokkal és érzelmekkel való ez a telítettsége és belsőséges kapcsolata adja meg magyarázatát annak, hogy tömegével vannak az ízig-vérig fajmagyar Arany János költészetében sorok, sőt egész versszakok, melyek fölött eddigelé semminemű fordítói művészet sem tudott úrrá lenni. Csakis magyar lélek termelhette őket; Arany lelke, «mely a magyar szív legfenekéig hatol» (Riedl).

Ég a napmelegtől a kopár szik sarja. — Ez a sor költői módon lefordíthatatlan. Az átültetők (kiknek érdemeiből semmit sem akarok levonni), kénytelenek voltak az eredeti értelmet

valamiképen megmásítani. Egyik (Kolbenheyer) így fordít: «Welk im Sonnenbrande stehn die Heidepflanzen»; a másik (Lemberger): «In der Sonnenhitze glühn die Stoppelheiden.»

Ösztövér kútágas hórihorgas gémmel Mélyen néz a kútba s benne vizet kémel. — Ez a páratlan szemléletesség a fordításban ekként halaványul és enyészik: «Wasser zu erspähen lugt hinab ins Leere, Mit gar langem Schwengel eine Brunnenscheere.» A másik fordító se szerencsésebb: «Hochgestreckt und hager, ein dünnbein'ger Bengel, Ragt der Ziehbrunn, Spähend lugt der lange Schwengel.» A német nyelv nem képes kifejezni, amit a magyar költő egy alföldi gémeskút láttára érez.

Milyen kézzelfoghatóan domborodik ki a síkból, mikor Arany azt mondja Laczfi Endréről, hogy «délcegen megüli sárga paripáját» s minő színtelen, sőt helytelen a fordítás: «Tummelt seinen Renner mutig vor den Reihen» és «Stattlich sitzt er auf dem glänzend schwarzen Rappen».

Toldiról mondja a költő: «Ütni készül ökle csontos buzogánya.» Mennyi fizikai erőt fejez ki e sor s mennyire megcsökkenti ezt az erőt az egyik fordító: «Und die derben Fäuste holen aus zu Hieben.»

«Lelkemből lelkezett gyönyörű magzatom» — így szólítja meg győzelmes párviadalából visszatérő fiát a boldog anya: «Liebling meiner Seele, süsser, teurer Knabe» és «Liebling meines Herzens, Kind Du meiner Seele», így gyengítik meg az eredetit a fordítók.

De nem folytatom ezeket az összeállításokat, melyek ezrével kínálkoznak. Lehr Albert magyarázataira utalva, Arany műveiből csak még néhány helyet írok ki, melyeknek különleges magyar színét nyilvánvalóan semmiféle fordítás sem adhatja vissza: «Tüzel a szem s magva dörömböl a mellnek.» — «Szíve a sok benzápult ronda gyönyörrel teli.» — «Képzelete olykor ha neki bogárzik.» — «De fejvakaró gond és karcos kötelesség Csak utána rántá, nehogy baja essék.» (A német fordítás lapos próza: «Lässt ihn Pflicht und Sorge folgen ihrem Wege.» — «Gúzsba szorult egy in erre Lajos szívén.» — «Vasa mint

zúgattyú, a levegőt szelte, S így szóla Etelből tornyosodó lelke» stb.

Ehhez a telivér magyar érzéshez, mely a szók nyomatékában, képes használatában, fordulataiban, árnyaló erejében rejlik, járul azután számtalanszor a ritmus, a rím, az allitteráció zenéjében megrezdülő magyaros érzelmi tónus. Mindezt lehetetlen más nyelven úgy kifejezni, mint a magyarral.

Óh te, ki vagy gyengébb, lengébb tavi nádnál,
Csöppet sem erősebb Éva köz-anyádnál.

Vagy:

Ébredj deli hajnal, te rózsa-özönlő!
Már lengeti leblét hűs reggeli szellő.

Vagy:

Emlékszem szavadra, szőke szép hajadra,
Fekete szemedre, tetszetős magadra.

Vagy:

Rá zene zendül, kehely összecsendül,
Magyar és a lengyel deli táncra lendül.

Vagy:

Jöszt' ide kicsinyem!
Még kicsi, de szárba eredő reményem!
Viruló sudárkám, aranyos sugárkám.

És most gondoljuk el, hogy harminc és egynéhány esztendő óta hazánk összes középfokú iskoláiban ezernyi ezer ifjú és leány olvasta Toldit; százezrek ajaka ismételte ezeket a színmagyar veretű és zománcú igéket; százezrek szíve indult meg ezeknek a tőről-metszett szólásoknak hallatára. Lassan és fokozatosan, de annál biztosabban telitette meg a nyelvi ráhatásoknak ez a szünetlen folyamata a fogékony ifjú lelkeket a nemzeti érzelmek özönével s szinte észrevétlenül rakódtak le ennek a jellemzetes nyelvanyagnak beszivárgásával a magyar érzületnek mind szilárdabb rétegei. Ez az értelme az igazi nemzetnevelésnek, melynek legelsőrendű eszköze a nemzeti nyelv és irodalom. Végtelenül sok fordul meg nemcsak az irodalmi oktatás tárgyán, hanem azon is, vajjon ez az oktatás tud-e oly szuggesztiv lenni, bele tud-e annyira nyomulni az ifjú lélek legmélyére, legbelsőbb rejtekébe, legtitkosabb műhelyébe, hogy a növendék a saját-

ságos magyar szólás varázsától igazán boldognak érezze magát; hogy amikor Arany azt írja, hogy «Hullatja levelét az idő vén fája», vagy azt, hogy «Birkóztam atyáddal erejim fogytáig, vérem apadtáig, inam szakadtáig», vagy azt, hogy «A délibáb szűz fátyola lebben», vagy (Toldinéról) azt, hogy «Rezgő szava, képe, test-oda-hajlása, Mind csupa szív, részvét, bizalom forrása», hogy a nyelvnek eme színes idiotizmusaiban megérezze a közte és nemzete közt levő közösséget, azt a hangulati közösséget, mely benne rezeg minden magyar ember szavában, dalában, háza tájában, családi körében, emlékeiben, hagyományaiban, reményeiben, vágyaiban, eszményeiben.

Mindezzel még korántsem merítettem ki Arany János jelentőségét az iskola szempontjából. Nem szóltam arról, hogy e költészet, erős nemzeti vonásainak dacára, mily kevéssé viseli magán a szovinizmus bélyegét s mily világosan tükrözteti azt, ami örök emberi, ami kiengesztel és egyesít; nem szóltam Arany alkotásainak művészi szerkezetéről (mely az irodalom-elméleti oktatásnak hálás területeket nyitott), nem meseszövésének és lélektani motivációjának eszméltető tanulságairól, nem jellemrajzoló tehetségének és tárgyiasságának nevelő hatásáról és sok másról, amit a költőnek nálam illetékesebb magyarázói, úgyis mint a magyar irodalom tanárai, bőven megírtak. A magam alkalomszerű fejtegetéseivel csupán annak megállapítására törekedtem, hogy Arany János költészete végtelenül sokat tett a nemzeti szellemű műveltség közösségének megteremtésében; vélekedésem szerint többet, mint akár Vörösmarty, akár Petőfi. Majdnem azt merném mondani, hogy amióta ifjú éveink legfőbb magyar költői olvasmánya a Toldi, azóta ebben a költői műben, ennek megértésében és átérzésében ismerünk rá egymásra, akik művelt magyar embereknek tartjuk magunkat.

Valóban, Arany János a magyar iskola serdülő ifjúságának a szó nyomatékos értelmében klasszikus költője. Igazi iskolai klasszikus. Egyesül benne minden, aminek nevelő értéket tulajdonítunk. Költészetének tárgya nemes és jelentős, főleg a nemzeti történetből való, amely egész létünk alapja; az emberiség és a

nemzet magasztos eszményeinek hitével teljes; tiszta erkölcsi légkörtől övezett (megérzik rajta — mint Gyulai Pál mondja — az erkölcs kultusza); alaki szépségei kimeríthetetlenek; nyelve a magyar észjárás, a magyar érzés leghívebb, de egyúttal legművészibb kifejezője. Az ő képzeletének szárnyaló ereje élette át velünk, ifjakkal, a dicső hajdankor fényes napjait s az ő ajkának szózatából éreztük meg, hogy mekkora hatalma van a magyar nyelvnek.

A dal, mit így teremt ujja,
Egy nemzeti halleluja.
Visszhangja messzi ég alá kihat
És fölverendi a késő századokat!

Azzal az óhajtással, hogy Arany János költészete időtlen időkig segítse megteremteni az iskola révén a mindnyájunkat összefűző nemzeti közérzést, a Magyar Pædagogiai Társaság XXV. közgyűlését megnyitottnak nyilvánítom.

Finály Ernő.

ARANY JÁNOS A NEMZETI NŐNEVELÉS SZEMPONTJÁBÓL.

A nőnek költőink képzeletében és alakító művészetében elfoglalt helyzetét, eddig nem méltatták figyelemre. Pedig e kérdésnek fejtegetése nemcsak a költő lelkületébe enged bepillantást vetnünk, hanem lelke mélyéig feltárja előttünk fajunk etnosát, mert a kutatás éle itt a nemzeti erkölcs rétegébe vág.

A nő társadalmi helyzete korok divatja szerint imbolyog. Ennek az ingásnak azonban megvan a maga standardja, melynek maximális és minimális kilengési körét a fajerkölcs határozza meg.

A primitiv krónikairótól a legmodernebb történetíróig vagy legtájékozottabb etnografusig nem találunk olyan utalásra, mely a magyar nőnek zabolátlan érzékű barbár keleti helyzetére, nyugati perverz szociális sülyedésére, középkori romantikus álomszerűségére, tizenkilenczedik századi forradalmi kofáskodására, avagy huszadik századbeli anarchikus feministaságára vonná figyelmünket. Mindez hiányzik a magyar nő természetéből és hiányzik *nemzeti* költészetünk remekeiből.

Idegen hatás alatt a XVIII. század irodalmában fellobbanhatott a nő szentimentális ábrándképe; a XIX. század elején végigsuhanó franciás romantikában is rávetődik a hold mélabús fénye egy-egy «almanach» alakra; de a XIX. század derekán kerekedő, «dunántúli», «hajdu», «kún» fergeteg, a népi fajmagyarság balzsamos kikeletjével, a nőt ismét visszahelyezi nemzeti erkölcsünk évezredes piedesztáljára, melyet csak napjaink irodalmának pathologikus naturalizmusa ostromol ismét *nemzetiellen* erőszakoskodással.

A nemzeti költészetben tükörképére ismerő nemzeti geniusz csak ott ismer ragyogó, síma képére, ahol az ihlettől fogant lángelme fajának természetes, ősi eleven erejével alkot és nem ott, ahol a tehetségtelenség divathajhászó igények garasát koldulva, torzítja gúnyképpé a múzsa arculatját.

Állításunkat nemzeti irodalmunkból merített példák tömegével igazolhatnók. A helyszűke azonban rövidséget parancsol s így csak arra hivatkozunk, akiről megemlékezni időszerű s akiben fajiságunk legtökéletesebb teljében nyerte költői incarnatióját.

Arany János az. Az ő képzelete a magyar nép képzelete, az ő lelke a mi lelkünk, az ő erkölcse a magyar fajerkölcs.

Méltán érdekelhet tehát Arany felfogásában megismerni a nőt.

Arany a nőt csak természetes ősi tisztaságában, egyszerűségében alakítja. A nőnek korok divatja szerint hol emelkedő, hol sülyedő alakváltozásai nem érdeklik.

Arany nőeszményére múzsája köszöntésében ismerünk:

> Múzsa, te ki nem jársz idres-bodros konttyal,
> Vézna bőrödet se fested bécsi ronggyal,
> De piros, de pozsgás napégette arcod.

Arany képzeletében a nő csak úgy bontakozik ki faji, mint nemi sajátságaiban. Arany költői társadalmában a magyar faj szociális gondolkozása uralkodik. Arany költészetének vezérlő fénye a nő. Meghatározza saját pályáját és diszíti a férfi útját. Hivatása társadalmi korlátokon felülemelkedik. Életpályája hiperbolikus; eleven ereje magasba lengő érzelemvilága. Szíve gyujtópontjában áll a család. Életcélja szeretni és szerettetni. Csak egyért küzdenek, szivük boldogságáért. A vétkező nőt csak gyarlóságának tragikus bűnhődésére használja fel és nem mintha kedvét találná benne.

A szentírásból nyert erkölcsi belátását, a női erkölcsnek eleven eszményképe — Arany édesanyja — izmosította meg a költő lelkében.

Arany szívéletét egész életének erkölcsi komolysága jellemzi. Szeretett és nem szerelmeskedett.

Arany a női erényt a kötelességérzetből fejleszti. A nőt nem emeli bálvánnyá, de a mindennapi élet szennyétől megóvja. Egy helyt alkalmazott megkülönböztetése — «nem vágyni, birni késztő alak» — a vágytársnak az élettárstól, fejezi ki leghívebben Arany magas erkölcsi felfogását a nőről. Elve: az élet prózájába vigye a nő eszményiségét, de eszményiségét vértezze józanság.

Különös sajátsága Arany költészetének, hogy amíg legtöbb költőnk a vallással foglalja tömör egységbe a női lélek erkölcsi tartalmát, addig Arany nőalakjai, erkölcsi puritánságukban vasszilárdak, de *inkább tudatosan, mint érzelmesen erkölcsösek.*

Nőalakjaiban a szépség sohasem válik a rombolás eszközévé: a szépség nála csak a nőiesség hangsúlyozására szolgál.

Arany nőalakjain legerősebben nemiségük uralkodik. Ők mindenekfelett nők. Gondolkozásukon, érzésükön, tapintatukon ott vibrál a női lélek ösztönös érzékenysége. Ritkán szerencsétlenek, legtöbbször saját vétségüknek bűnhődő áldozatai.

Arany a hősnőit szívéből meríti és képzeletével fejleszti. Érzés és öntudatosság teremti őket.

Arany nőalakjainak legfőbb szépsége, érzelmi közvetlenségük. Ezt a költő szive lehelte beléjük. Azt az őszinte mély elragadtatást, mely a költő sóhajából így szakadt ki: «csak szép az a női szív, míg romlatlan és tiszta», helyezi beléjük kedélyszépségük minden kincsét. Arany nőalakjainak szépsége: erkölcsi jóságuk. Erényük boldogít és gyönyörködtet.

A szépség, erkölcsi komolyság és józanság visszhangjában jeleníti meg Arany a nőt. A költő egészséges realizmusa megérzi a női hivatásban az élet anyagiságát, de nem űz kultuszt belőle. El nem tekinthet tőle, de gyönyörködni csak abban tud, ami a női lélek eszményeként lebeg lelkében. Ez pedig: a gyengéd bájnak a küzdő akaraterővel, a fogékony kedélynek a tudatos erkölccsel, az elégedett szerénységnek a munkás kötelességtudással való harmoniája. Arany a nőt hivatása körében önálló egyéniségnek, s valódi élet boldog összhangzatában tényezőnek,

a férfi sorsában célra serkentő útmutatónak, vigasztaló-jutalmazó támasznak festi.

Arany életfelfogásából táplálkozó költői ihlete azt alakítja művészetében, amit átél. Nemcsak képzelete szülötteiben vegyíti az eszmény s a valóság józan arányát, hanem tulajdon leánya nevelésében is ezt tartja szem előtt. Félti Juliskát az ábrándosságtól és megijed, mikor művészhajlamok ébredését tapasztalja benne. Az ingvarrást bizony többre becsüli holmi színpadi dicsőségnél.

Feleséget sem fiatalos epekedő rajongással választ; hanem komoly erkölcsi jóravalóságáért jegyzi el Ercsey Juliánnát.

Házi nevelésünk kapkodó elvtelenségére Arany felfogásának és tudatos alakító művészetének ismerete nem lehet közönyös. A kényeskedő fellengősség s a túlzott materializmus végletei között hánykódó leánynevelésünkre jótékonyan hathat Arany művészi genialitásában a helyes gyakorlatinak felismerése. Meggyőződést meríteni, hogy a női lélek szépsége és életrevalósága nem disparabilis fogalmak; csak mérséklet, belátás, komolyság és ízlés teremtse meg a «szükségesnek» a «diszítővel» való összhangzatát.

A gyönyörködtetés eszközével folyó nevelés munkájában ezért képvisel különös értéket Arany költészete. Harmonikus alkotásai lelkes és jólesően kielégítő érzéseket vegyítenek tetszésünkbe. Élvezünk és öntudatlanul alakulunk. Belénk vésődő képekben állandósul meg a női jellem helyes mérete. Ízlésünk, igényeink, birálatunk helyes szempontjai jegecesednek ki általa határozott formában. A költő lelkében élő nemzeti eszmény így válik majd a nemzet lelkének közkincsévé s ez úton nyílik remény, hogy ami eddig csak költői eszmény, előbb-utóbb *nemzeti valósággá* lesz.

Dr. Radnai Oszkár.

A KÖTELESSÉGTELJESÍTÉSRŐL.

Mindnyájan mondjuk, valamennyien tudjuk, hogy legkevesebb azon tanulók száma, akikben kötelességérzet van. A legtöbből teljesen hiányzik a kötelességtudás, alig akad egy-egy, aki a kötelességteljesítést olyan természetes, az ember jellemében folyó dolognak tartaná, mint az élet minden egyéb megnyilatkozását. Ennek a hiányát mint nagyon gátló körülményt vesszük észre munkásságunkban, de alig küzdünk ellene.

Ha a bajnak — vagy mondjuk hibának — kiirtására gondolunk, lehetetlen vissza nem tekintenünk a gyermekszobáig. Elkerülhetetlen, hogy gondos szülőnek ajakán már itt el ne hangozzék ez a szó: kötelesség. Abban a legkisebb közösségben, amely már itt alakul meg és épül fel a kis testvérkék szeretetén, egymásra utaltságán, minden órában lesz arra alkalmunk, hogy ezt a szót mondjuk, később a fogalmát világosabbá tegyük és ha odáig eljutunk, — az élet e parancsoló szavának igazát beláttatjuk.

Amikor arra a napra virradunk, hogy féltett gyermekünket dobogó szívvel adjuk át egy újabb kis társadalomnak, — az iskolának, — akkor tulajdonképen nem történik más, minthogy ezt a törékeny «jövő reményét» — az élet útjára állítottuk.

E perctől fogva minden óra és minden nap a kötelességteljesítés láncolata lesz. Nem önkényünktől, nem kedvünktől függő láncolat, hanem olyan, amelyet az élet tűz elénk.

A kötelességtudás nem velünk született hajlandóság, arra a gyermeket nevelni kell. Minél jobban tesszük ezt meg, annál jobban felvértezzük az életre. Hogy milyen mértékű kötelesség-

érzetet hoz a gyermek a tanterembe, azt minden pedagógus azonnal észre veszi. A legtöbbnél — sajnos — csak fáradságos utánpótlással jutunk odáig, hogy a kötelességteljesítés felébredjen és megerősödjék a gyermekben. Könnyebben sikerül a dolog, ha legalább most találunk segítőtársat a szülőkben, ha azok megkövetelik a gyermektől, hogy minden leckét, minden feladatot, minden iskolai rendszabályt a legpontosabban, minden tudásukkal és akaratukkal teljesítsenek, mert hiszen abban a pillanatban, amelyben az iskolai társadalom keretébe léptek, ezt mint *kötelességet* magukra vállalták!

Nem lesz nehéz a szülők dolga ott, ahol a gyermeket legzsengébb korától erre nevelték. Azt mondjuk pl. a cseppségeknek, ha az apa valahonnan megjön: köszönj szépen! Ezt megtétetjük a gyermekkel legédesebb játéka közepette is, magunk is üdvözlésre sietünk, a gyermeket vezetjük, tanítjuk, míg magától is megindul. A gyermek mozdulatai előbb egészen tudattalanok, örömöt fejeznek ki, mert tőlünk úgy látja. De amint fejlődik, magától is üdvözlésre siet, mert ahányszor az apa megjön, benne az üdvözlés mozdulatai és ezzel kapcsolódó képzetei oly kényszerítő hatásúak, hogy ezt végrehajtja. Amikor a szeretet felébred benne, akkor már van annyi megértése, hogy szeretetének kifejezésére ezen üdvözlést végrehajtani — kötelessége.

Ezer alkalom van a kötelességérzet kifejlesztésére, egyiket sem szabad elmulasztanunk. Tartsuk mindig ébren e szó értelmét, hogy mentül jobban és gyorsabban véződjön a gyermek lelkébe.

Amint múlnak az évek, rátérünk arra, hogy a játék: munka, a munka pedig: kötelesség! Mindent, a mi körültünk van, ahogy a világ áll, minden szépsége, kényelme, minden tökéletes használhatósága abban a percben rendelkezésünkre áll, amelyben nekünk arra szükségünk van. De a világ nem magától lett ilyen! Sok ember lelke, soha sem pihenő esze és keze erőszakolta ki a Semmiből, azt a — mai eszünkkel átölelni bíró — Mindent. Éjjelből és nappalból egy végtelen lánc lett. Azt a sok tudást, amit néhány isteni ember az éjjel

hallgatásától ellesett, a napfényen az emberek milliója váltotta át kézzelfogható valósággá. Csakhogy sok, rengeteg sok munkával! És ha mi egy olyan kész tökéletességet élvezünk, amelyet elődeink munkával teremtettek ilyenné, nem kötelességünk-e hasonlóképen élni át földi létünket, hogy hálánkat lerójuk? Nem kötelességünk-e azt, amit mi mint tökéleteset vettünk át, megtartani az utódainknak is, ha pedig az őseink erejével és tudásával rendelkezünk, még fejleszteni is? Ezt pedig csak munkával lehet!

Minden ember munkája egyenlő értékű, ha azt tökéletesen teljesíti azon a helyen, amelyre sorsa kijelölte. Nem dolgozom egyedül a világ gépezetén, hanem sok millió emberrel együtt. Ők mindnyájan értem vannak, én valamennyiért. De ha ez így van, akkor egymással szemben kötelességeink vannak, t. i. hogy megbecsüljük egymást, egymásnak segédkezet nyujtsunk a közös cél elérésének szempontjából, egymást védjük.

Minden embernek, minden időre, meg van a kötelessége. Addig, míg a gyermek az iskolába jár, kötelessége a tanulás. Nem azért, hogy jó osztályzatot nyerjen, nem is azért, hogy a tanítójának kedve teljék a jó feleletben, hanem önmagáért! Meg kell értetnünk a tanulóval, hogy neki azt az időt, amit az iskolában tölt, a saját tökéletesítésére kell használni; mentül jobban tanul meg mindent, annál nagyobb látóköre van. Mentül nagyobbak ismeretei, annál jelentékenyebb tagja az emberiségnek és természetes, hogy ezzel arányban fog állni boldogulásának lehetősége.

Embertársainkkal való érintkezésünk is folytonos kötelességeket ró ránk. Miután az élethez — megélhetéshez — egyforma joga van mindenkinek, tekintettel kell lennünk állandóan a társainkra is. Vannak törvények, amelyek ebben segítenek minket; míg az iskolában vagyunk, ennek rendszabályai vezetnek. Be kell látnia minden gyermeknek, hogy az ezekhez való alkalmazkodás feltétlen kötelessége, nemcsak azért, mert a törvényeket tapasztalat és bölcs meggondolás állította fel, hanem azért, mert ez gerince annak az egész kis társadalomnak, ame-

lyet iskolának nevezünk. Nem volna-e teljesen lehetetlen minden munkálkodás, ha társunk önző érdekből minket folyton zaklatna, helyünkön nem tűrne, ruhánkat eltulajdonítaná, csak azért, mert neki így kényelmesebb. Kell, hogy szeretettel siessünk minden társunknak segítségére, ha szüksége van erre. *Kötelességből!* Abban a pillanatban, amelyben mi képesek vagyunk a legcsekélyebb szolgálatot is megtenni, az kötelességünkké is válik, éppen amaz isteni kegyelemből kifolyólag, amely minket *ebben* a pillanatban *szolgálattevésre képesekké* tett.

Kötelességünk, hogy mindazokkal szemben, akik minket jóakaratukkal támogatnak, akik testi-lelki jólétünket előmozdítják, hálásak legyünk. Szüleink iránti hálánk végtelen és gyöngéd szeretetben nyilvánul meg, a tőlünk távolabb állóknak tisztelettel adózunk. Tanítónk nemcsak szellemi fejlesztésünkkel bajlódik, hanem egész lelkét adja, amikor minden tudásával segít bennünket célunkhoz. Nem a legcsekélyebb ellenszolgáltatás-e, ha tisztelettel környezzük! Minden gyermeknek ki is kell ezt a tiszteletet fejeznie: engedelmességgel, udvariassággal, jó magaviselettel, mert ez *kötelességévé* válik, amint oktatójának sokféle *jóságát igénybe veszi.* Tudnia kell minden tanulónak, hogy aminek teljesítését tanárja kívánja, annak sokszor tapasztalt szükségesség az alapja. Ez megkönnyíti az engedelmességet.

Ha mind a szülők, mind a tanítók fáradni fognak azon, hogy minden gyermekben legyen kötelességtudás, lényegesen megkönnyítik az új Magyarország felépítését. Csak ha mindenki, minden erejével és minden tudásával teljesíti kötelességét, csak akkor remélhetjük a gyors felvirágzást.

Éppen azért örömmel üdvözöltem azt a gondolatot is, hogy a tanulók a kötelességteljesítésből érdemjegyet nyerjenek. Okvetlen van ez olyan fontos, mint maga a tudás, és minden esetre nagyobb megnyugvással bízhatunk minden állást (mind a legalsóbbrendűtől a legmagasabban állóig, akár testi készséget, akár szellemi erőt kívánjon az állás) oly egyénre, akinél a kötelességteljesítésre biztosítékot is látunk, mint olyanra, akinél a megelőző működés bizakodásra nem jogosít. *Dirner Alice.*

TÖBBTERMELÉS.

Ez a szó ma mindenkit gondokba merít. Nemcsak abban az értelemben, hogy az egyféléből ez idén több legyen mint tavaly volt; nemcsak abban az értelemben, hogy ez idén többfélét termeljünk, mint tavaly, hanem abban az irányban is torlódik gondunk, hogy lehetőleg mindenki termeljen, vagyis az is, aki eddig még sohasem termelt.

Az első kívánság fontosságát megérti a magyar parasztgazda is, mert neki egész évben kívánatos a száraz bab, káposzta, burgonya. A második kívánság fontosságát inkább a városi ember érti meg, mert neki a zöldfőzelék és gyümölcs is kívánatos. A harmadik kívánság fontosságának hirdetése az iskola feladata lesz, mert csak akkor lehet reményünk a többtermésre, ha céltudatosan nevelünk termelőket.

Szorult helyzetben vagyunk, nem várhatunk addig, amíg a hatóság megfelelő számban gazdasági iskolákat állít fel. Gyorsan kell cselekednünk.

Azokhoz intézem kérelmemet, akik az oktatás bármely fokán tanítanak természetrajzra, gazdaságtani és háztartási ismeretekre fiúkat és leányokat. Vagyok bátor két irányban javaslatot tenni.

1. Az iskola hozasson magkereskedőtől sok példányban illusztrált árjegyzéket; ezeket a tanulók nagy érdeklődéssel és haszonnal fogják elolvasni, megismerik a növényeket és a művelési eszközöket.

2. Hozasson az iskola néhány koronáért gazdasági magvakat. A tanító szakszerű utasítása szerint vessék el a tanulók a magvakat virágcserepekbe és ha ez idén májusban csak azt tanul-

ják a kertészkedésből, hogy melyik mag hogyan kel ki, akkor nagyon sokat tanultak. Érdeklődésüket annyira felkelti a kikelő mag csodája, hogy megkívánják a növény továbbfejlődésének tanulmányát is esetleg a szabad földben. Mert mi eddig igen furcsán tanultunk és tanítottunk. A burgonyát mindennap eszszük, sokat tanulunk róla, de nem kapunk utasítást, hogy elvessük és figyeljük meg kikelését.

Közgazdasági okból is vagyok bátor szólni és pedig a hagymatermelésről. Konyhán használjuk a hagymanövény földalatti szárát: a hagymafejet. Ha ez a fej földbe kerül, a nyár folyamán hajt sátoralakú virágzatot, illetőleg magszárat. Ha tavasszal vetünk földbe sűrűn hagymamagot, őszig apróhagyma, dughagyma lesz belőle. Ha a dughagymát tavasszal földbe dugjuk, őszig hagymafejjé nő. A hagyma teljes kifejlődéséhez tehát három év kell és ez azért nagy baj, mert a hatóság csak a hagymafej árát maximálta; a dughagyma kilójáért mernek most márcziusban kérni 16 koronát, a hagymamag kilójáért pedig 90 koronát. Mindent el kell követnünk, hogy a többtermelés révén leszállítsuk a felsrófolt árakat; mert a bolgár kertész akkor is meggazdagodott földünkön, mikor a dughagyma kilóját 2 koronáért adta. Ez idén tehát nagyon sok dughagymát kell termelnünk, már csak azért is, mert a dughagyma nemcsak szabad töldben termelhető, hanem akár szivarládában is napos városi lakás déli ablakpárkányán; sok kicsi sokra megy. Nagyon sok dughagymát termeljünk mi intelligens elemei a magyar társadalomnak ne csak azért, mert kis helyen, kevés munkával, rövid idő mulva nagy értéket termelhetünk ki a földből, hanem azért is, mert a magyar parasztgazda oly nagy úr, hogy lenézi ezt a pepecselő munkát. A magyar parasztgazda esze igen jól fog, de csak hosszú idő mulva s ha a maga kárán okult; ezért kell a többtermelés bizonyos irányaival az intelligenciának foglalkoznia. Most ne panaszoljuk fel a magyar parasztgazda urizáló maradiságát, hanem segítsünk rajta, hogy minél olcsóbb pénzen jusson dughagymához jövő tavasszal, vagy még ez ősszel. Most

azért oly drága a dughagyma, mert nagyobb a kereslet, mint a kínálat; azaz a gazdák tavaly nem termeltek elég dughagymát.

Egy kis fogalmat óhajtok adni a dughagymatermelés jövedelmezőségéről. Egy gramm súlyban van 260 szem makói fajhagymamag. Egy négyzetméter területnek sorok szerint való bevetésére kell 20 gramm (1 porció) hagymamag. Ha minden magból csak egy grammos (mogyorónyi) dughagyma lesz, akkor e területen legalább öt kiló dughagyma nőtt.

Valakinek van azonban egy kataszteri hold, vagy 1600 négyzetöl, vagy 6400 négyzetméter hagymatermelésre alkalmas földje. A terület egy negyedrészét utaknak hagyja; bevet tehát 4800 négyzetmétert, amihez kell 96 kiló mag. Dolgozik a gazda kilenc munkással március elejétől augusztus végéig, azaz a terület felásásától az utolsó dughagyma felszedéséig és tisztításáig. Napi munkabér fejenként 5 korona; munkadíj 180 napra 9000 korona. 96 kiló mag à 90 korona 8640 korona; összes költség 17,640 korona. Termett 24,000 kiló dughagyma, eladja kilóját 2 koronáért, brutto jövedelme 48,000 korona, netto jövedelme 30,360 korona. Az olvasó vegye észre, hogy a kiadásnál vettem a maximumot, a jövedelemnél a minimumot.

A dughagyma jól nő jó erőben lévő, de nem trágyás földben; ilyen földben a fej rovására nő a lombozat; ú. a. baj van, ha mélyen ásott (rigolós) földbe kerül. A hagyma igen szereti a meszes földet; de nem kedveli a vízálló helyet; ezért a hagymanövényt sohasem kell öntözni, elég neki a természetes öntözés szabad földben: az eső. Nem való a hagyma nagyon kötött (agyagos), vagy nagyon laza (futóhomok) talajba. Trágyás földben ellepi a hagymalégy és tönkre teszi. Nagyobb lesz a fej, ha esős a nyár; száraz nyáron kisebb a fej, de keményebb és tömöttebb. Legtovább eláll, ha száraz nyáron meszes talajban nőtt.

Dughagyma termelése végett lehet magot vetni március elejétől május közepéig. Az április elején vetett augusztusban érik. Közvetetlen vetés előtt ásóvillával felásom két méter szélességben, kelet-nyugati irányban több méter hosszúságban a be

vetendő földet; gondosan kiszedem az évelő gyomok (tarack, gyermekláncz, hajnalicska, szamártövis) gyökereit, alkalmas helyen elégetem. Minthogy a bevetendő területen járni nem szabad, az ásatlan területen állva símára elgereblyézem a felásott föld felületét. A felásott földön kapanyelével jelzek egy méter széles (bevetendő terület) és 33 cm széles csíkot, ez lesz a járó út, ahol guggolva majd később gyomlálni fogok. Az elvetendő mag mennyisége szerint ásás után folytatom a beosztást. A méter széles csíkon húzok észak-déli irányban 10 cm távolságban egymástól csekély barázdát a kapa nyelével. Minden barázdába egyenletes elosztással szórok 2 gramm csiraképes hagymamagot, a kapa pengéjével rögtön földdel takarom a magvakat, de csak hat milliméter magasságban; a barázdán végig megnyomom a földet, hogy a magot mindenütt érje föld. Lábamon van sarkatlan cipő vagy tipródeszka. Aki tehát el akar vetni egy kiló magot, annak szüksége van 500 barázdára, vagy öt egyméteres csíkra à 100 barázda; van tehát 50 négyzetméter vetőterülete és fog kapni legalább 250 kg dughagymát.

Néhány hét mulva zöld cérnaszálak mutatkoznak: kikelt a hagyma, de vele együtt a gyom is. Minél többször gyomlál a gazda és minél többször lazítja a föld felületét a kéz alakját mutató gyomirtóval, annál eredményesebb lesz a termés. Augusztusban megdől a lomb, fonnyad, sárgul, szárad, a kis hagyma kiemelkedett, bőre barnás-sárga, vagyis megéredt a dughagyma. Verőfényes napon kéziásóval kiszedem a földből, leszedem a felesleges szárt, néhány hétig kiteregetve szárítom, Télen fagymentes helyen tartom. A gyomlálás nem kellemes munka; fárasztóbb azonban a szórvavetett, mint sorbavetett veteményeknél.

Akárhogyan igyekszünk, vetésnél nem esnek a magvak egyenlő távolságra egymástól: a távolabb esett magból nagyobb, a közelebb esettből kisebb dughagyma lesz. A magkereskedő szivesen megveszi a grammos, vagy ennél is kisebb dughagymát.

Mesebeszéd, hogy a nagydughagyma nagy fejhagymát ad.

A nagy dughagyma nemsokára magszárat hajt, amit úgyis ki kell törni. Félborsónyi dughagymából kaptam 20—30 dekás fejet.

Minthogy egy négyzetméterben van 10,000 négyzetcentiméter, egy négyzetméter területen 10 kiló dughagymát lehetne termelni; fájdalom, még nincs ilyen vetőgép.

Nemcsak szabad földön, hanem alkalmas edényekben, melyek mélysége 10 cm, lehet termelni szórvavetve (pl. szivarládában) dughagymát kellő napos helyen. Mesterséges öntözésről gondoskodni kell, mert pl. városban sok a hősugarakat visszaverő fal.

A dughagyma, amíg lombja zöld, igen egészséges csemege, már ezért is kellene minden háztartásban hagymamagot vetni.

Komáry Erzsébet.

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

Az **Erzsébet-Nőiskola** mint minden évben, úgy az idén is megünnepelte március 15-ét.

Az ünnepély műsora a következő volt:

1. Honfidal: Énekelte a polgári képző énekkara.
2. Magyar ima. Szavalta: Scholtz Margit a gyakorló felső leányiskola VI. oszt. növendéke.
3. Ünnepi beszéd. Tartotta: Nagy Emma a polgári képző III. éves növendéke.
4. Kuruc dalok: Énekelte a polgári képző énekkara.
5. Bartkiewicz: Polonaise. Előadta: Balsay Klára a polgári képző III. éves növendéke.
6. Komjáthy Jenő: Magyar. Szavalta: Székelyi Irén a polgári képző III. éves növendéke.
7. Szózat. Énekelte polgári képző énekkara.

A hazafias ünnep szép sikere minden szereplő közös érdeme. Az ének lelkesített, a szavalatok fölemeltek, a zongorajáték gyönyörködtetett. Nagy hatású volt Nagy Emma ünnepi beszéde. Nem a megszokott történelmi visszapillantást kaptuk, nem a jelent festette elénk, hanem a múltból és jelenből következő jövőt s annak feladatait, annak előkészítését tárta fel.

*

A mai nehéz időkben nincs mulatság, nincs farsang. Nem akartak ebbe belenyugodni az ez évi III. B-sek. Összeültek tanácskozni s el is határozták, hogy mégis lesz farsang — jótékony célra. Teljesen önállóan, önmaguk kijelölték a szereplőket, összeállították a műsort, próbáltak, készültek, szétment a sok meghívó — s akkor kifogyott a szén s nemcsak az ünnepi előadás maradt el, hanem a hétköznapi is... Amint kétheti szünet után megkezdtük a tanítást, már úgy volt, hogy az ünnepély végleg elmarad. De nem így volt megírva a sors könyvében. Egy elküldött s vissza nem vont meghívóra a következő válasz jött:

M. kir. V./13. hadtápzászlóalj.

A m. kir. «Erzsébet Nőiskola» igazgatóságának

Budapest.

Krusevácz (Szerbia) 1917. március 1.-én

A zászlóalj tisztikara megkapta az «Erzsébet Nőiskola» polg. isk. tanítónőképzőintézet mennyiség és természettudományi szakcsoportjának

III. éves növendékei által febr. 17.-én rendezett jótékonycélú előadásra szóló meghívót.

A tisztikar őszinte örömmel látta, hogy a rendező hölgyek az est jövedelmét a hadiárvák javára adják, épen azért a tisztikar elhatározta, hogy az étkezdéjében ugyanezen célra gyüjtött összeg egy részét és pedig 700 koronát, jegymegváltás címén az előadást rendező bizottsághoz küldi el.

A 700 korona egyidejűleg az Igazgatóság címére megküldetik, azzal a kéréssel, hogy az összeget legyen szíves a rendezőséghez eljuttatni és a nemes ügyben fáradozó rendezőségnek kifejezni a tisztikar köszönetét azért, hogy a hadiárvák jövőjének biztosítása érdekében munkálkodik.

Tikos, s. k.
alezredes, zászlóaljparancsnok.

Erre természetesen a legnagyobb kedvvel kezdtek hozzá, hogy befejezzék az ünnepély előkészületeit s meg is volt az ünnepély március 10-én a következő műsorral:

1. Nyitány. Zongorán előadták: Kiss Aranka és Rapcsák Gabriella.
2. Szávay Gyula: Legszebb dal. Szavalta: Dettrich Margit.
3. Molnár Kálmán: Gyermekmese. — Szibériai dal. Énekelte: Balogh Irén, zongorán kísérte: Spányi Margit.
4. Néhány komoly szó. Mondta: Pataky Ildikó.
5. Raff: Le Galope. Zongorán előadta: Gáll Beatrix.
6. Dávid László: István vitéz. Szavalta: Spányi Margit.
7. Schumann: Nänie. Énekelték: Balogh Irén, Szlammer Ilona és Patay Ildikó. Zongorán kísérte: Csányi Ilona.
8. Magyar szólót táncolt: Csonka Erzsébet.
9. Háborús dalok: Énekelte a III. B.

Nagyon kedves és megható ünnepély volt. A számok nagyobb része épenséggel nem farsangi, hanem inkább szomorú volt. A dalok bánatosak, a «néhány komoly szó» a hadiárvák, rokkantak ügyéről szólt. De nagyon ügyesen rendezték az ünnepélyt, hogy a két utolsó számmal felvidították a közönséget. Az ünnepélynek igen nagy sikere volt, ami nemcsak az elismerésben, tapsban nyílvánult meg, hanem a bevételben is. 1200 K tiszta jövedelmet hozott az ünnepély a hadiárvák javára.

*

Március 24-én a polgári iskolai tanítónőképző nyelv- és történettudományi szakcsoportjának III. éves növendékei Arany János ünnepet tartottak, melynek műsora a következő volt:

1. Szózat. Karének.
2. Prológus. Mondta: Nagy Emma.
3. Arany zenésített dalaiból énekeltek: Baynovich G., Lyachovics G., Halmay M., Kristóffy O., Balsay K., Juhász M., Wenk M.
4. Arany életfelfogása. Irta és felolvasta: Székely Irén.
5. Családi kör. Élőkép. Barra M., Lyachovics G., Miskolczy G., Pribiss M.

6. Arany: A dalnok búja. Előadták: Herczeg Elza és Árkosy Livia.
7. Liszt: Magyar ábránd. Két zongorán előadták: Balsay Klári és Halmay Mária.
8. Arany: Rendületlenül. Szavalta: Székelyi Irén.
9. Arany apotheozisa. Bemutatták: Almásy A., Baynovich G., Géfin I., Halász E., Lyachovics G., Kristóffy O., Árkosy L., Herczeg E., Miskolczy G., Wenk M.

A szép élőképek, a művészi szavalatok mellett külön ki kell emelnünk az ünnep két főszámát:

Nagy Emma prológust mondott költemény formájában. Prológusa a visszaemlékezés hangulata volt, pár gondolat arról, hogy ez a multba hömpölygő száz esztendő mennyi mindent magával sodort. Meg az maradt csupán, ami az emberben Isten: a szellem alkotása. Az, ami lélekből fakad, lélekhez beszél, aminek megértője mindíg van, amíg emberek élnek.

«Mert ami bennünk imádság, vagy álom,
Azt, ami rajtunk lepkeszárny, vagy járom,
Ami tartalmat ád az életünknek,
Mi lelkesít, vagy kétségbeejt minket,
Mit úgy nevezünk, hogy *emberi lélek:*
Nem változtatják azt meg ezredévek.»

Érzéseink, vágyaink, hangulataink — alapjában mindíg a régiek. S ha volt nagy lélek, aki azt, ami különben keserű életünket széppé teszi: az érzést, a szépséget, az álmot betükbe szőtte s az, mint örökség utódokra szállhatott — legyen százszor áldott. Így legyen áldott Arany János is. Emlékezzünk meg róla.

«Omoljon ránk a szokottnál is jobban
Komoly lelkének melegsége bája;
Gondoljunk ma a szokottnál is mélyebb,
Megértőbb, forróbb szeretettel rája!»

Székely Irén értékes tanulmányában Arany János életfelfogásának kifejlődését, kialakulását fejtegette. Behatóan tárgyalta, hogy milyen hatással volt Arany életfelfogására, lelkére a szabadságharc, Petőfi tragikus sorsa, az őt ért sok sorscsapás.

A jól sikerült ünnepély Erdély javára 400 K tiszta jövedelmet is hozott.

*

Március 25-én délelőtt volt a gyakorló felső leányiskola zene és szavalati előadása, melynek műsora a következő volt:

1. Arany: *a)* A hegedű száraz fája. *b)* A tudós macskája. } Karének IV., V., VI. oszt.
2. Volkmann: Mittag. Előadták: Miltényi Irén és Grimm Elvira.
3. Petőfi: Arany Jánoshoz. Szavalta: Spilka Margit.
4. Wolff: Wasserfall. Előadta: Buck Ilona.
5. Hofmann: Menuett. Előadták: br. Duka Mária és Marcsek Elza.
6. Arany: Itthon. Szavalta: Hegedüs Dóra.

7. Grieg: Vöglein. Előadta: Szombathelyi Etelka.
8. Döhler: Tarantelle. Előadták: Fabritzky Erzsébet és Pallós Borbála.
9. Petőfi: Arany Lacinak. Szavalta: Tabajdy Maga.
10. Tschaïkowsky: Herbstlied. Előadták: Kandó Sarolta és Hertelendy Ilona.
11. Rubinstein: Romance. Előadta: Stankovits Györgyi.
12. Arany: *a)* Kondorosi csárda mellett. *b)* Írószobám. } Karének IV., V., VI. oszt.
13. Field: Rondo. Előadta: Murakeözy Etelka.
14. Arany: A világ. Szavalta: Walla Edit.
15. Tschaïkowsky: Chant sans paroles. Két zongorán előadták: Pálffy Magda és Chernel Erzsébet.
16. Arany: Fiamnak. Szavalta: Vásárhelyi Borbála.
17. Mendelssohn-Liszt: Auf Flügel des Gesanges. Előadta: Troyko Irén.
18. Chován: Magyar táncok. Előadták: Schwartz Lili és Bukovszky Andréa.
19. Arany: Rákóczyné. Szavalta: Bernáth Izabella.
20. Wagner-Liszt: Fonódal. «A Bolygó Hollandi» című operából. Előadta: Nádas Klára.
21. Meyerbeer: Induló. «A Próféta» című operából. Két zongorán. Előadták: Papp Erzsébet és Kondor Abigail.
22. Arany: Magányban. Szavalta: Csapláros Erzsébet.
23. Arany: *a)* A toronyban. *b)* Toborzó. } Karének IV., V., VI. oszt.

Az előadás, amely egyszersmind hódolat volt Arany János szellemének, minden tekintetben igen jól sikerült. A nagyszámú előkelő közönség soraiban ott üdvözöltük Klébelsberg Kunóné grófnét, az intézet volt kedves növendékét, ki, mint ő maga mondta, szinte azt gondolta, hogy megállott az idő és ő és társai szavalnak, énekelnek, zongoráznak az Erzsébet Nőiskolában. Hiszen a nénik csaknem mind ugyanazok, mint akkor, a kedves gyermekkorban, a régi jó időben.

*

Gróf Majláth Gusztáv erdélyi püspök március 30-án magas látogatásával tüntette ki az áll. Erzsébet Nőiskolát. Ez alkalommal az erdélyi növendékeket az igazgató lakásán fogadta a püspök. Intézetünkben mindég sok erdélyi növendék tanul, jelenleg is mintegy 30-an vannak. A növendékek maguk mutatkoztak be, de voltaképen erre szükség sem volt, a főpásztor ismeri az ő nyájának legkisebb báránykáját is. Minden egyes növendékkel hosszabban beszélt benső családi ügyekről is, mint igazi jóbarát. Mennyi szív, ész, lelki nemesség, finomság áradt ki szavaiból! Távozásakor az egyik leányka reásegítette a fekete pamutból horgolt kis lélekmelegítőt, melyet kabátja alatt viselt. A püspök ekkor szinte átszellemülve mondta a leányokhoz fordulva: Ezt az én 83 éves édesanyám horgolta az ő fiának, akit olyan nagyon szeretett; ezt utolsó foszlányáig viselni fogom, mint emlékét az ő nagy jóságának, — ez az igazi *lélekmelegítő*.

Majláth püspök egy félreértés, mondjuk véletlen folytán, mondjuk, mint ahogyan ő javította ki, gondviselésszerűen jutott el az Erzsébet Nőiskolába. Megigérte, hogy legközelebb megnézi az egész intézetet. Örömmel, nagy tisztelettel várjuk el őt körünkbe.

*

Tormay Cecil a jeles írónő és **Szász Zsomborné** úrnők a «Pro Transylvania» céljaira rendezendő tárgysorsjáték érdekében, amelyen annyi finom önzetlenséggel és fáradtságot nem ismerő szent buzgalommal dolgoznak, látogatást tettek intézetünkben, hogy e szép ügy iránt érdeklődést és lelkesedést keltsenek az intézet tanári testületei és növendékei körében. Épen ebéd ideje volt és az igazgató a kedves vendégeknek családias együttlétben mutatta be a növendékeket. Valami nagyon finom jellegű, felejthetetlen jelenet volt, mikor a polg. isk. tanítóképző ebédlőjében a mintegy 200 fiatal tanítónő-jelölt megtudta, hogy a «*Régi ház*» szerzője tisztelte meg látogatásával intézetünket. Amikor elhangzott «Régi ház» — egyszerre felállott, éljenzett a fiatal leánysereg, mert a szép könyvet *valamennyien* olvasták, valamennyien élvezték! Az írónőnek láthatólag nagyon jól esett az őszinte, szívből jövő elismerés, a lelkesedés! Meghatottan vett róla tudomást, több fiatal leánnyal kezet szorított és mint mondta, örökre emlékezetében marad ez a diadala. De mindnyájan úgy éreztük, hogy szívünk-lelkünk ünnepet ült.

Tormay Cecil megigérte a mi növendékeinknek, hogy legközelebb egyik novelláját felolvassa nekik az intézet tornatermében és azzal búcsúzott: «a viszontlátásra!»

*

Új leányközépiskola Horvátországban. A horvát lapok híradásai szerint az országos kormány ez év őszén megakarja nyitni Eszéken, Szlavónia gyorsan fejlődő, jelentékeny népességű (28.500 l.) gazdag városában a leányliceum I. osztályát, amely a más városba áthelyezendő tanítóképző épületében nyer elhelyezést. Az új leányliceum, jelentékeny terület igényeit fogja kielégíteni; Horvátországban ugyanis eddig csak két leányközépiskola volt.* Ha a lapok kommentárjai helyesen adják vissza a kormány álláspontját, az új intézet főleg nemzeti célokat fog szolgálni. Tudvalevő ugyanis, hogy Szlavóniában igen jelentékeny a nem horvát, német és magyar elem s Eszéken is a törzsökös, vagyonos polgárság főleg németekből áll, akikhez újabban igen jelentékeny magyar elem csatlakozott. Az Eszéken levő négy középfokú fiúiskola (gimn.. reálgimn. keresk. tanítóképző) szemmellátható sikerrel horvátosította ugyan a régi német várost, a horvátok mégis úgy látták, hogy az idegen elem beolvadása nem elég gyors, mert a vagyonosabb leányok jelentékeny része Bécsben vagy Magyarországon végezte iskoláit s hazatérve nem volt hozzáférhető a horvát nemzeti eszméknek. Fokozta a horvátok gond-

* Zágrábban és Susakon. Lásd Benisch A. «Leányközépiskolák Horvátországban» c. (Nemzeti Nőnevelés 1916 ápr.)

jait a most fejlődő eszéki vasuti, magyar tannyelvű felső népiskola, ahol latin nyelvet is tanítanak. Ez az iskola Magyarországon a középiskolák 4 alsó osztályával egyenlő értékünek van elismerve s minthogy koedukációs alapon áll, a magyar leányok is látogatják. A horvátok azt reménylik, hogy a teljes 8 osztályú, többféle képesítést nyujtó horvát liceum magához fogja vonzani az idegen (német és magyar) elemet is s azt ép oly sikerrel elhorvátosítja, mint a fiúközépiskolák a fiúkat. Nem hisszük, hogy a magyar iskolának az új intézet jelentékenyebb versenyt okozna; valószínű azonban, hogy az eszéki németségre, melynek nemzeti öntudata kialvóban van, vonzóerőt fog gyakorolni s elhorvátosítását az eddiginél is jobban sietteti.

Sch.

*

Fizély Julia ünneplése. Végtelen kedves és megható ünnepély zajlott le március 24-én az ujvidéki áll. polg. leányiskola dísztermében, midőn az intézetnek 34 éven át legbuzgóbb tagja Fizély Julia búcsúzott el működésének annyira megkedvelt helyszinétől.

Ujvidék társadalmának színe-java, hatóságok és intézetek, volt tanítványai és tisztelői végtelen sora csatlakozott a tanulók ünnepi sorához és gyűlt össze az ez alkalomra a növendékek által különös gonddal feldiszített teremben. Az ünnepelt, ki egész életén át a szerénység és igénytelenség mintaképe volt, csak kortársai, jelenlegi és volt növendékei hosszas és többszörös sürgetésére volt rábirható, hogy ő, aki mindig csak másokkal törődött és mások bajával volt elfoglalva ez egyszer kivételesen maga legyen tárgya mások gondozásának és figyelmének. De midőn végre megjelent az ünnepélyen, tette ezt oly nyilt egyszerűséggel és természeteséggel, hogy ez a mozzanat is örökké felejthetetlen lesz mindazoknak, kik e kedves és bájos jelenetnek tanui lehettek.

Legelőször N. Nemessányi Adél igazgatónő, ki a kartársak közt 32 évet töltött együtt az intézetben az ünnepelttel és igy legjobban ismerhette fenkölt lelkének, áldott jó szívének minden jellemvonását, méltatta nemcsak a tanuló ifjúság, de az egész város által is Juliska-néninek nevezett tanítónő érdemeit és midőn magas szárnyalású és költői lendületű beszédében kiemelte végtelen szorgalmát, kötelességtudását, odaadását és pályája iránti végtelen szeretetét, mindenki érezte, hogy nem mint igazgatónő mond csak sablonos búcsúztatót, hanem az elismerő szavak szíve mélyéből fakadnak és a hallgatóság szivéhez is szólnak. Különösen kiemelte — amire az ünnepelt legjobb barátnője és kartársa Hang Kornélia és a könyvtár vezetésében segítőtársa ez alkalommal legnagyobb súlyt helyez, — hogy gondos kezei alatt az intézet könyvtára és szertára a legszerényebb kezdettől a legtökéletesebb gyüjteménnyé nőtte ki magát, úgy, hogy minden könyv és minden eszköz magán hordja a gond és szeretet bélyegét. Utána Illés Katica, kit az ünnepelt gyermekkora óta a legnagyobb szeretettel nemcsak tanított, de nevelt mindaddig, míg a növendékből tanítónő lett, a hála és elragadtatás hangján adott elő egyes epizódokat szeretett Juliskanénije életéből, melyekből az ünnepelt kristálytiszta jel-

leme és igazi jótékony — mert titokban működő — lelke tükröződött vissza.

Nemcsak a növendékek és a túlnyomó részt volt növendékekből, tehát asszonyokból álló hallgatóság, de a jelenlevő férfiak szeme is könybe lábadt a meghatottságtól midőn az intim és eddig a napfénytől féltékenyen őrzött ritka szép jótettek a hálás tanítvány indiszkréciójából az ünnepelt akarata ellen is egyszerre napvilágra kerültek. Majd a gondnokság nevében Fáth Ferenc apát plébános, aki mint hitoktató az intézetben az ünnepelttel 10 éven át együtt működött, búcsúztatta az érdemes tanítónőt, kiről megállapította, hogy pályáján elért ritka nagy eredményeket legnagyobb részt mély, meggyőződéses és színtiszta hitének köszönheti.

A volt növendékek megbízásából Radó Róbertné, a jelen tanítványok nevében pedig Krón Magda IV. o. tan. vettek búcsút szeretett tanítónőjüktől, biztosítván őt, hogy további életükben is csak végtelen szeretettel és ragaszkodással viseltetnek kedves Juliska nénijük iránt, kitől nem akarnak elszakadni, de sőt ellenkezőleg egyetlen iparkodásuk arra fog irányulni, hogy a szeretet kapcsát köztük és rajongva szeretett tanítónőjük közt, még szorosabbra fűzzék. Ezután a volt növendékek egyike, Száraz Ilonka átadta a gyűjtött 1000 K-ás alapítványt.

Az ünnepelt a meghatottságtól remegő hangon köszönte meg a sok szeretetet és elismerést és az alapítvány kamatait kéri minden évben két oly kis leánynak kiadni, kik jóviseletük, kötelességtudásuk, rendszeretetük, de főleg szüleik iránti tiszteletük által tüntek ki.

Az egész ünnepély elejétől végig emelkedett hangulatban folyt le és messze túlszárnyalta úgy az előadók nagystílű beszédei, valamint az egészen átvonuló meghatottság által a szokásos búcsúztató ünnepélyeket.

Zsebőkné Asbóth Alma.

*

Beszámolás. Már több alkalommal beszámoltunk olvasóinknak e helyen az Erzsébet Nőiskola valamely kárpáti faluban felállítandó elemi iskolájára való gyüjtésünkről. Tisztelettel jelentjük ez alkalommal, hogy az intézet igazgatósága, mint azt a napilapok is közölték, a gyűjtött összeget, *12,903 korona 34 fillért* beküldte Khuen Héderváry Károly grófnak, a «Háborúban Feldúlt Tűzhelyeket Újra Építő Bizottság» elnökének, aki meleghangú átiratban méltányolta iskolánk buzgóságát és az Országos Bizottság nevében minden egyes nemeslelkű adakozónak hálás köszönetét fejezte ki. Egyben tudatja az igazgatósággal, hogy «miután az elemi iskolák újraépítését és új elemi iskola felépítését a közoktatásügyi miniszter úr tárcája terhére eszközlendő állami költségnek ismerte el, a társadalomra ennélfogva csakis *óvódák* építésének hazafias kötelessége hárul.» Örömmel hozzájárul azonban ahhoz, hogy az óvóda — bár annak felépítése a kultuszminiszter költségvetése szerint ma mintegy 30,000 koronába kerül — *Erzsébet Nőiskola óvódájá-nak* neveztessék, homlokzatán az Isten áldd meg... fel-

írást viselje és egy benne elhelyezett emléktábla megörökítse a gyűjtött összeg nagyobb tételeit, mely szerint:

Gyűjtőíveken befolyt	2.745 K 10 fill.
A gyakorló felső leányiskola belépődíjaiból	600 « — «
A VI. osztály növendékeinek jótékonycélú előadásából	424 « — «
Berta Ilona Isten áldd meg... verses könyvecskéjének tiszta jövedelméből	9.134 « 24 «

Az átirat e könyvecske szép sikerét külön is méltányolja.

Tisztelettel közöljük olvasóinkkal, hogy az Erzsébet Nőiskola Óvódájá-ra való gyűjtésünket nem zártuk le. Az Isten áldd meg... könyvecskéből még 90 darab áll rendelkezésünkre az áll. Erzsébet Nőiskolában; Háry Gyula festőművészünk egy igen bájos képet ajánlott fel kisorsolás végett erre a nemes célra. Hálás szívvel mondunk neki e helyen is köszönetet a nemsokára felépülő Erzsébet Nőiskola Óvódája nevében.

*

A Mária Dorothea-Egyesület f. év május 20-án (vasárnap) délelőtt 11 órakor Budapesten VIII. Orczy-út 6. sz. alatt a Tanítónők Otthonában tartja **XXXII. rendes évi közgyűlését**, melyre az egyesület tagjait s az ügybarátokat tisztelettel meghívja.

A közgyűlés tárgysorozata:

1. A választmány évi jelentése.
2. A pénztárvizsgálók jelentése és a felmentvény megadása.
3. A költségvetés megállapítása.
4. Jegyzőválasztás.
5. A fővárosi alapítvány megüresedése és pályázata.
6. Esetleges indítványok.

KÜLFÖLDI LAPSZEMLE.

Die höheren Mädchenschulen. *1916. 22. füzet.* Johanna *Grumme* a nőiskola idegennyelvi tanításáról szól. Ő végre érinti, de csak érinti, azt a kérdést, amiről érdemes volna hasábokat írni, hogy t. i. mi az eljárás ott, ahol a tanulók előképzettsége nagyon különböző. Főtémája az, hogy irodalmat tanít, még pedig körülbelül az egész féléven át csak egy nagy íróval foglalkozik behatóan. Rá akar nevelni az elmélyedésre. Emellett kitér az illető nemzet történelmére és szociális viszonyaira is. Könnyebb regényeken, színműveken próbálkozik az ellenőrzött, összefüggő házi olvasmánnyal.

Dr. *Schneider* nagyon érdekes tanítási-meneteket közöl a földrajz köréből. Az a szempont vezeti, hogy kiindul abból, ami egy-egy területet ránk nézve a legismertebbé, a legvonzóbbá és hasznossá tesz. P. o. Olaszország a narancs hazája, stb.

Az egyesületi hírekben tág tér jut a *magániskolák* szövetségének. Látszik, hogy milyen nagy számban vannak és milyen fontosak Németországban. A háborús reformokban sokat várnak tőlük.

Erich *Marks* kiadta Leipzig-ben, Quelle und Meyer-nél: *Alfred Lichtwark und sein Lebenswerk.* Bismarck korának hatalmas szellemi és művészi lendületét tömöríti egy egyéniség köré. Egyáltalában az egyéniség ereje a ráeszmélés önmagunkra, ez az, amit varázslatos fénybe és nagy nemzetiségi jelentőségbe állít be. A mai szociális áramlatok közben különösen fontos az ilyen szociális felfogás, ami az arany-középúton jár és ami az adminisztráció nagy hazájában is hódít, ami a militarizmus legfényesebb dicsőségei közben is harmonikus emelkedettséget vált ki minden emberi lélekből.

A *23. füzet*-ben Oberlehrer Fritz *Brather* nagyon szép művészi kérdést fejteget. Elmondja, hogy olvastatja *George Sand*-nak «La Petite Fadette» című elbeszélését. Megérezteti benne az egyszerű falusi ember naiv életörömeit. De hogy ne váljék egyoldalúvá, némileg túlzottan idealizálttá, bemutat néhányat Millet hatalmas képeiből, azokból, ahol a paraszt görnyedve hajtja le fejét a munka nehéz terhéhez; ahol fájdalmas fáradtságot pihen ki, mikor egy-egy pillanatra feltekinthet az égre. Itt a természet és a művészet valódi szenvedésre, bibliai véres verejtékre, mindennapi szürke gondra glóriás fényt hint.

Dr. *Hartmann* a *magántanulók* vizsgáiról értekezik elég bőven. Arra veti a fősúlyt, hogy aki valamely középiskolai felvételin elbukott, az félévig ne tehessen sehol másutt újabb vizsgát, mert nagy a torlódás és sok a visszaélés.

A «*Preussischer Landesverein*» a nőiskolát tárgyalván, felveti azt a kérdést, vajjon indokolt-e, hogy ennek a kapcsolt intézménynek az igazgató mellett külön főnöknője legyen, némi önállósággal a nőies szakok és a nőies nevelés vezetésében. Érdeklődéssel várhatjuk a megfejtés német formáját, hiszen sok helyen felmerülnek hasonló problémák nálunk is.

Breslau-ban, Ferdinand Hirt kiadásában több háborús munka jelent meg. Jó szemléltetésre törekszik a «*Kriegsbilder*». Száz tipikus felvételt közöl magyarázó rajzokkal.

A *számtan*-könyvekben Dánia vezet, hol sokkal több időt és behatóbb feldolgozást szentelnek ennek a tárgynak.

Alaposan ismertetik a *Hittan* irodalmát. A megítélés mértéke: mélyérzésű fiatalságot akarunk nevelni a kereszténységnek, nem pedig fél-teológusokat.

A franciából nagyon dicsérik: *Strohmeyer: Französische Schulgrammatik.* (Teubner, 2·60 M.) Lélektani és történelmi érzéket ad, a ritkaságokat kerüli, a társalgási nyelv gyakran ismétlődő szólamaival bőven foglalkozik.

Az «egyveleg»-ben meglepő szerénységgel húzódik meg az a hír, hogy Varsóban a luteránus hitközség *lengyel leánygimnáziumot* állít fel.

24. füzet. A tanítónőképző utolsó éve. Irta dr. Otto *Tacke.* Ő mindent mellőz itt, ami nem tartozik szorosan az élethivatásban való megerősödéshez. Még az idegennyelvekbe is azért nyugszik bele, mert ki lehet emelni a formális képzést, fejleszteni lehet a jó hangérzéket, szóval azt, amit a pedagógiai pálya feltétlenül megkíván.

Teubner-nél megjelent Norrenberg-től: «*Die deutsche höhere Schule nach dem Weltkriege.*» 27 értekezésből áll. Természetszerű: «hogy sok benne a profécia». «Gazdag kincsesbánya testületi értekezletekhez.» Legnagyobb tételek, hogy milyen utakon-módokon is fejleszthető a szociális közgazdasági érzék és mikép fokozható a szellemi munkabírás. Egyéb sikerekben sem szegénykedik a *pedagógiai irodalom.* P. o. Kerschensteiner: «Charakterbegriff und Charaktererziehung.» — Lelkierő, biztos ítélőképesség, érzésbeli finomság és átható lelkesedés, ebben a négy lelki készségben látja a jellem éltető gyökereit. Hoffmann: «Die Erziehung der Jugend in den Entwicklungsjahren.» Sajnálják, hogy a női lélek fejlődésével igen keveset foglalkozik. Salomon: «Was wir uns und andern schuldig sind.» Fiatal lányokhoz, — már hozzájuk! — intéz ilyen szavakat. Lévy-Rathenau: «Die Frau als technischer Angestellte.» Nagy, korszakos műnek az első füzete; a teljes cím: «Die deutsche Frau im Beruf.» stb.

Otto *Bauer* egész külön könyvet ír róla, hogy *a történelem* tanítsa meg jól, tág látókörrel — széles alapvetéssel, a jelenkor történelmét is.

Otto *Hefner népdalokat* próbál alkalmazni iskolai karokra. A kritika szerint eddig még kicsit erőltetettek.

1917. 1. füzet. Karl *Hessel* cikksorozatot kezd az *ősnémet nőnevekről.* «Német neveket, a nevekkel német szellemet, német ideált! — hiszen költészet, történelem telisded-tele van a legszebbbek-

kel!» Igaz, hogy legtöbbször csak tudományos úton lehet felderíteni az igazi szépséget, de akkor rá kell lépni erre az útra és a nagyközönségnek a végeredményt szívhezszóló művészi szavakban kell átadni.

Fritz *Brather* folytatja értekezését arról, hogy *George Sand* és *Millet* művészete hogyan egészítik ki egymást. «Érezzen, sokat érezzen, aki ennek a nagy művészetnek a lelkét át akarja lehelni másokba! Belemerülés nélkül szava üresen kong a semmibe.»

2. füzet. Itt már csoportokba szedi Karl *Hessel* a *régi nőneveket.* P. o. Hilda — az isteni, tiszta walkür oltalmába ajánlja a kisdedet; van Brunhilda, Grimhilda és sok más változata. Trude walkür — Traute: Gertrud stb — a meghittség, a titokzatos bizalom, az édesanyai gond szimboluma stb.

Bohnstedt: «*A nyelvmesternő.*» Gondolkozik a kiképzésükről, a feladatukról, a poziciójukról. Kezdik őket megvetni. Evvel a megvetéssel csak úgy küzdhetnek meg, ha adnak szellemi, esztétikai erkölcsi értékeket. Hogy pedig ezt adhassák, megfelelő kiképzésre van szükségük. A kiképzésben valami egész eredeti fokozatot állapít meg: az első vizsgálat képesítse őket magántanításra, a második alsó osztályokra, a harmadik felső középiskolai évekre; közben legyen két-két esztendő időköz és az elméleti tanulás mellett megfelelő gyakorlat is. Terve igazán érdemes a figyelemre.

A «Szász Egyesület» úgy akarja behozni a *kötelező női szolgálati év*-et, hogy a tanítványok rögtön produktív munkát végezzenek és rögtön keressenek. Részletes tervet dolgoztak ki erre, mert máskép nem bírja el a reformot sem a család, sem az állam. Körülbelül 600,000 lányról van szó évenként, ha az egész birodalmat vesszük tekintetbe! Az írásbeli leírás után teljesen kivihetőnek látszik minden egyes pont; igazán érdemes a példaadásra.

A «jegyzetek»-ben kedves felszólítást tesznek közzé a «*csukaszürke*» katonák. Kérik a fiatalságot, hogy félretett könyveiket, főleg pedig énekes gyüjteményeiket küldjék el nekik. Ezek mellett könnyebb, diadalmasabb lesz a fájdalmas küzdelem! Ha nevet, címet kapnak, viszonzásul szívesen küldenek ők is üdvözletet a harctérről — emlékül.

3. füzet. Újabb *névsorozat* nők részére Karl *Hessel*-től. «Engelburg», «Ingeburg» és társaik a «Burg»-gal azt fejezik ki, hogy viselőjük védekezni akar egész hatalmas női méltóságával minden ellen, ami az erkölcsi fenségbe ütközik. «Adelberg» és a többi «Berg» természetes erőkkel tartja távol magától az ellenséget. «Hildegard» — és mindaz, ami a «Garten» szót foglalja magában, már emberi alkotásokkal törekszik magát elszigetelni a zűrzavaros, bűnös világ levegőjétől. «Frieda» és sok más «Unfriedung» még a kertnél is magasabb bástyafalat emel. «Fridelind» meg a hozzá hasonlók szeretik azt, ami «lind»: az odaadó, a simuló, a figyelmes gyengédséget... azután így tovább. Poétikus hangulatokkal vonult el előttünk mindaz, ami az emelkedett női egyéniséget olyan drágává teszi.

A kiadó megbeszéléseket közöl arról a nevezetes intézményről, amit úgy hív, hogy: «*Deutsche Abende im Zentralinstitut für Erziehung und Unterricht.*» Képet ad az egésznek a szelleméről egynéhány ilyen

tárgy: «Német beszédművészet és a német képek»; «A költészet művészi formája»; «Német renaissance»; «Klasszikus epochánk hatása a jelenkorra.» Ez utóbbiban hangsúlyozzák a nagy nevelő értéket is. Hogy az emberi erények, a képzeletvezette ideálok milyen elragadó megnyilatkozásban tükröződnek náluk!

Poroszországban erős mozgalom indult meg, hogy azokat a *hadiözvegyek*et, kiknek tanítónői kvalifikációjuk van, rögtön alkalmazzák.

Ugyancsak a háborúval van kapcsolatban, hogy egyenesen a kultuszminiszter hívta fel az iskolákat a *hasznos kézimunkák* meg a javítások intenzivebb tanítására. Még harisnyakötést is ajánl és ajánlja, hogy a régi harisnyák ép részeit bontsák fel, a pamutot használják újra. Látszik, hogy a nyersanyagtermelés meg a gyáripar megakadása változásokat von maga után. Ahol szükséges, megfelelő rövid kurzusokat engedélyez a tanítónők számára.

4. füzet. Karl *Hessel* befejezésül a *becézőnevek*re tér ki. Megbecsüli azt a sok szeretetet, azt a sok gyengédséget, ami ezekből kiárad. A mély hangzású szóvégi «a» előtt egy-egy behízelgő, halk «i» és mindjárt más a hangulat: «Amália», «Ottilia».

Kicsinyítés, rövidítés és a «berta» végzet, ami a «Pracht»-ból: a pompából, a napsugárból ered. Csupa derű száll meg bennünket.

Hans *Philipp* örömmel jegyzi meg, hogy a «*nőiskola*» mégis kezd minden részében mindjobban elszakadni a fiúiskolák szolgai utánzásától. Olyan generációra van szükségünk, mely természetes lényét követve, friss kedéllyel könnyen illeszkedik bele a szociális közösség nagy feladataiba.

Zárószóul idézhetjük, amit a kiadó *az iskolaügy újjászervezéséről* gondol. «Fogalmunk a műveltségről megváltozott a háború alatt.» Iskolázatlan emberek: az egyszerű paraszt, a szegény kisiparos és társaik nem egyszer olyan mély erkölcsi érzékről, olyan magasfokú kötelességtudásról, olyan tág és világos körültekintésről tettek felejthetetlen tanúbizonyságot, hogy megszégyenítettek akárhány iskolázott embert. Sokan ebből azt a következtetést vonják le, hogy az iskola feleslèges. Ő éppen nem. Sőt, felsóhajt, hogy mennyit tehet ezekért is az iskola, ha jól fogja fel a hivatását, ha mindenkire egyformán kiterjed a figyelme! *Schmidt Mária.*

IRODALOM.

Pekár Károly: MAGYAR KULTURA. A szerző hátrahagyott munkája. Kiadta a Pekár-család. Sajtó alá rendezte Morvay Győző. Budapest 1917. 8 r. CXXIII + 356 l. Ára 12 kor.

Családi kegyelet és baráti szeretet állított emléket e könyvben a magyar tudomány, a nemzeti művelődés és tanügy korán kidőlt hősének: Pekár Károlynak. A *hős* szót nem díszképen írom, hanem igazi meggyőződésből; mert az volt egész életén át: küzdött a tudásért, nagy és szép eszmékért, küzdött az élet viszontagságaival, küzdött «kórral, bajjal», lángoló lelkesedéssel, tűrő kitartással utolsó percéig. Tudományos pályájának rövid két évtizedre terjedő idején nagy nyelvtudásával, élénk és éles felfogó képességével, bámulatos sokoldalúságával szinte ritkaságszámba menő termékenységgel működött a szellemi élet legkülönbözőbb terein; csak megjelent műveinek (könyvek, értekezések, cikkek) száma is meghaladja a háromszázat. Ehhez járult a sok szabad előadás, értekezlet és tanácskozás a legkülönfélébb tudományos, társadalmi és közoktatásügyi társaságokban és egyesületekben. S mint ezt az óriás, megfeszített munkát azonfelül végezte, mit hivatása, a tanítás rendes napszámban tőle követelt. Nem csoda, ha olyan acélszervezet is, mint az övé, megőrlődött benne. Élete valójában az eszményi tudós-tanár pályája: nagy lelki gazdagság, szűkös anyagi viszonyok, láng, amely másoknak világít, de magát megemészti. Ámde ő nem múlt el anélkül, hogy örökséget ne hagyott volna. A «Positiv æsthetiká»-n kívül, mely élete főmunkája, a «Philosophia története» és a «Magyar nemzeti szép»-ről írott könyve maradandó helyet biztosít neki a tudomány, különösen az esztétika magyar történetében. Hátrahagyott irataiból került elő még egy műve, a «Magyar Kultura», mely nemcsak hatalmas tudásának mintegy összefoglalása, hanem mintegy végrendelete is a nemzeti műveltség munkásai számára. Nem rendszeres könyv, hanem voltaképen egy nagy mű részletes tervrajza, melyen az emberi művelődés óriás területéről minden tényezőnek, minden elemnek kijelöli helyét és hivatását a magyar nemzeti művelődés szolgálatában. Breviárium, kisebb cikkekből álló gyüjtemény azokról a kérdésekről, amelyek a művelt egyént, a művelt magyar embert, a művelt magyar társadalmat illetik. Bár akadnának minél többen, nemcsak a tanításra és nevelésre hivatásszerűen rendeltek közül, hanem a művelt magyar társadalom tagjaiból is, kik e lelkes, nagy magyar szívből eredő gondolatokat magukévá tennék és terjesztenék. Ne maradna ez a szív vérével írott

végrendelet csak «jámbor szándék», hanem válnék valódi életté. A könyvet bevezető életrajz, a szerető barát és megértő pályatárs tollából, ez is tanulságos olvasmány: egy magyar tanár pályája. Az elhúnyt műveinek teljes könyvészete hasznosan kiegészíti a becses könyvet.

Tolnai Vilmos.

*

Durkheim: A SZOCIOLOGIA MÓDSZERE, fordította *dr. Balla Antal.* 188 l. Budapest, 1917. Franklin Társulat (A *Kultura és Tudomány* kézikönyvsorozat kötete). Ára: 2 K 40 f.

A tudományok kialakulásának figyelmes szemlélői előtt mindig a legérdekesebb mozzanatok azok, mikor egy-egy tudomány elhelyezkedik a többi között a többi rovására. A súrlódásokból, területhódításokból kerekedő tollháborúk majdnem olyan szívósan, taktikázó mozzanatokban folynak és zajlanak le, mint az igazi háborúk folyamán. Amióta Comte Ágost filozófiai rendszerének egy tetemes részét az emberek társas csoportokba verődésével s ebben a szociális formák kialakulásával töltötte ki, s amióta Spencer Herbert minden tudománynak, mely az emberrel és ennek anyagi, szellemi termelésével foglalkozik, kiinduló alapjául a szociológiát tette meg, a tárgy fontossága csakugyan számot tarthatott arra, hogy külön tudományként kezeltessék.

Az emberi ismeretek területei sosem merőben újak. Amit belőle egy új tudomány magának le akar foglalni, már előzően más, régibb keletű tudománynak volt talán félreeső, elhanyagoltabb területe; ennek becsét aztán rendszerint akkor fedezi fel, midőn az új jövevény már birtokba akarja venni. Első összetűzés ilyenkor a jogcím körül kerekedik: majd midőn az új telepes hathatósabb munkával kincseket emel ki belőle, ezek tulajdonjoga fölött új harc támad. A határvillongásból többnyire a friss erejű s máshol el nem foglalt jövevény kerül ki győztesen, de addig magát a birtokbavételt nem tekintheti befejezettnek, míg saját kivívott határmesgyéjét pontosan meg nem állapítja s körül nem palánkolja.

A «szociológia», mint ahogyan ez új tudományt a franciák és angolok elnevezték, — míg a német még egyre az «ethnológia» bizonytalan határú területéhez számítja, — e harcát az önállósulásért néhány évtized alatt becsülettel megvívta. Sikerült bebizonyítania, hogy az a különös jelenségsorozat, amely társadalmi formáinkat kialakította s általában az emberiség társulási módjainak fajtái külön törvényszerű rendet követnek, hogy ezek visszahatása az egyes emberre oly példátlanul fontos tényező összes tetteink és magatartásunk megszabásában, minélfogva a társadalmi alakulatok külön tanulmányozása, létrejöttük okainak kifürkészése megérdemli sőt megköveteli a velük való önálló foglalkozást. E létharcában az új tudomány váratlan nehézségekre bukkant. Majdnem vele ezidőben és ugyane területért más új telepes is jelentkezett; veszedelmes versenytárs, mert nem merőben idegen, mint ő, hanem leszármazottja egy régi szomszédos tulajdonosnak: a lélektannak. Az új jelentkező: a *tömegpsychologia* még ma is annyi súllyal, oly komoly rátermettséggel és

sikerekkel védi a maga igazát, hogy a két tudomány határvillongásai még jóideig el fognak tartani, hacsak valami nagy szellem a maga átfogó, összefoglaló erejével a kettőt össze nem olvasztja egy közös nagy rendszerbe.

Közben a szociológia berendezkedett, munkatervet állapított meg s most annak keresztülviteléhez a tervszerű eljárás utasításait: saját tudományos *módszerét*. Ez a címben jelzett könyv feladata. Hogy nagy vállalkozását mikép oldotta meg, azt sokat lehetne vitatni intra és extra muros. A «falakon belül» levők előtt bizonyára meggyőzőbbnek és maradandóbbnak tetszik, mint a körülállóknak. Belül lévők alatt értsük az újabb francia iskola neveltjeit; a külsők, de még mindig szakemberek, az előző időszak angol rendszerű felfogásának hívei. S itt nem az időbeli különbség a fontos; amazok nem nevezhetők újaknak, mert nem utóbbiak vállán emelkedtek, nem a haladottabb álláspont emberei, hanem csupán a két nemzet jellemkülönbségének, rivalitásának széthúzó tényezői választják el a két felfogást egymástól. Bármi büszke legyen az emberiség tudományának objektívitására, a vele foglalkozó lépten-nyomon kénytelen észrevenni, hogy az a fennenhirdetett elfogulatlanság, melyet minden tudomány zászlajára ír, még ott is csak írott malaszt; nemzeti hiúság, nemzeti féltékenység sokkal nagyobb szerepet játszik az elvek és rendszerek felállításában, mint hinnők! Spencer evolucionista felfogásával szemben a bordeauxi professzornak: Durkheimnek szinte lehetetlenség honfitársát, a kezdeményező Comte Ágostot meg nem védenie, a pozitívista rendszert újra jogaiba nem iktatnia, — lényeges módosításokkal természetesen! Nem az a fő, hogy e módosítások alatt Comte felfogása a felismerhetetlenségig mássá lett, hanem az, hogy a zászló régi jelszava megmaradhatott.

Durkheim önállóságot követ el a szociológiának, elszigetelését minden filozófiától, sőt elszigetelést a fejlődéstani magyarázatok (Spencer) és a tömeglélektan (Wundt) eredményeitől is. Mikor valaki akaratlan kínai falat emel a maga területe s a szomszédé közé, abban rendesen nem a maga földjének szeretete hanem a szomszédra való irígykedés szokott a lelki rugó lenni. Bármiként legyen is, azt hiszem, az új iskolának nehéz lesz igazát azok előtt bizonyítania, akik az evolucionizmusban nőttek fel, vagy az új tömeglélektan híveivé szegődtek. Spencer szociológiájának annyi volt a rendkívüli előnye, olyan sikerei nagy problémák megoldásában, hogy cserébe érte ezt a vérszegény kötetecskét aligha lesz hajlandó valaki elfogadni. A tudomány haladása olykor azon is múlik, minő kellékekkel van az a mű felruházva, amely hirdeti. Spencer nagy műve óriási anyag kapcsán nemcsak kiérett egészet ad, de felejthetetlen a biztos haladása, világos bölcsesége. Ezzel a remekbe készült alkotással (Principles of Sociology, I—II. London, 1879.), vagy akár másfelől Wundt Völkerpsychologiájával szemben Durkheimnek sem a többit kritizáló, sem a saját álláspontját erősítő fejtegetései nem számíthatnak tartós sikerre, legalább is nem arra, hogy amazok hívei ő mellé, mint győztes mellé szegődjenek.

E sorok írója is ezek közé tartozik s az új francia vezérfonal áttanulmányozása után sem hajlandó eddigi meggyőződéseitől meg-

válni. Ahol a két rendszer (Spenceré és Durkheim-féle) találkozik, az egyező részletek végleg megállapítottaknek tekinthetők. Egyetértenek mindjárt abban az inkább laikusok számára hangoztatott tiltakozásában, nehogy tudományuk összezavartassék a szocializmussal, vagy az individualista kommunizmussal. Ezek bizonyos társadalmi állapotok reformálására törekvő, aktív áramlatok s mint ilyenek, gyakorlati hedonista célra dolgozók, tehát nem tekintendők tudományos foglalkozásoknak. A szociológia öncél: a társasállapotok okainak felderítése s a változtató erők tanulmányozása. Ugyancsak közös náluk az okság elvének következetes alkalmazása; ebben Durkheim merevebb Spencernél, mert szerinte: ugyanannak az okozatnak mindenkor ugyanaz az ok felel meg (161. l.), ami a természettudományokból ellesett tétel, de Spencer óvatosabb alkalmazásában inkább van helyén. Közös továbbá az egyén és a tömeg viselkedésének éles szembeállítása.

Viszont mindabban, ahol eltér Spencertől, van valami vázlatos s ezért dogmatizmusra hajló. Mindez az elhamarkodott általánosításaiból következik. Az ilyen kicirkalmazott rendszer bizonyára imponálni fog a laikusnak, de az előfeltételek bonyodalmait ismerő előtt merésznek fog tetszeni. Igen megvesztegető példa a primitív társadalmak vállfajait magyarázó eljárása. Minden emberi társas szövetkezés csírája, ős sejtje: a *horda*, amely egyforma egyedek összeverődése. Ez a beállítás a maga egyszerűségében oly érthető és világos. De aki tudja, micsoda eltérő felfogások, magyarázatok állottak már szemben a horda fogalmának meghatározása körül, az kénytelen megütközni e félvállról vett, könnyű megoldáson. Először is a horda fogalma fiktív valami, a hordát nem látta senki; annak nyomai, ha egyáltalán voltak, az ősidők homályában vesznek el. S ezzel az ismeretlen X-szel szerző úgy dolgozik, mint egy mathematikus; de azért nem hiszem, hogy a mathezisben megtűrnének olyan módszert, amelynek X a kiinduló pontja s arra épül az egész bizonyítás légvára. Eltér Spencertől a *faji tipus* megállapítása módjára nézve is. Ez a fogalom szintén egyik tengeri kígyója a tudományos kutatásnak s ezzel is ugyancsak rövidesen végez az alapvető kérdéseket tisztázni óhajtó munka. Itt is dogmatizmusba téved, bár álláspontja annyiban helyes és Spenceréhez hasonló, hogy nem tagadja a faj létezését, mint a legújabb társadalmi nihilisták.

De messze vezetne a mű részletes taglalásában bocsátkoznunk.

Csak azt említsük meg végül a munka jellemzéséül, tekintettel arra az intelligens, tanult hölgyközönségre, mely enemű modern kérdésekkel foglalkozni szeret, hogy a könyv *új* francia termék! Ahoz vagyunk szokva, hogy francia művekben könnyed előadás, fordulatos és világos sítlust találjunk. Ezt a mesteri fogalmazást, mely még tudományos könyveiket is oly behízelgően kedvesekké tette, a modern francia szakkönyvekben hasztalan keressük. A *Sorbonne* nehány év előtt Lanson és Seignobos professzorok agitációjára elfordult a hagyományos francia feldolgozás módtól s mintául a német tudomány szakszerű alaposságát választotta, mely az olvasó munkáját semmivel sem törekszik megkönnyíteni. Az új mozgalomnak annyiban volt létjogosultsága, hogy gátat vetett a szellemes előadás mód sok veszedelmének: a felületességnek, mely ötlettel bizonyít adat helyett, a fan-

tázia és temperamentum nagy szerepének, amik viszont a tárgyilagosság megrontói s. i. t. A mozgalom azonban másik szélsőségbe tévedt: az adathalmozás, az óvatos, sőt kínos fogalmazás formátlanságát öltötte magára. Durkheim munkája is ilyen s a bajon a fordító gondos, jóakaratú törekvése sem tudott sokat változtatni.

A kérdés iránt érdeklődőknek ezek alapján ma is Spencer műve (megvan németül is Vetter kitünő fordításában: Die Principien der Sociologie, Stuttgart, 1889.) a legajánlatosabb olvasmány.

Solymossy Sándor.

*

Kéky Lajos: TANULMÁNYOK ARANY JÁNOS EPIKÁJÁRÓL. Olcsó Könyvtár 1843—47. sz. Bp. 1917. Franklin-Társulat. Ára 1·50 kor.

A kis könyv négy tanulmányt foglal magában.

Mindegyik érdekesen világítja meg Arany költői művészetét más-más oldalról. Az első összefoglaló áttekintést ad Arany elbeszélő költészetéről; a második Arany föllépténck kezdetét sok új adattal; a harmadik Petőfi János Vitézének jelentőségét és hatását Arany Toldijára; a negyedik a költőnek «Az utolsó magyar» c. töredékét fejtegeti; ezekhez függelékül az Arany elbeszélő költészetéről szóló könyvészet csatlakozik, mely mind általánosságban, mind részletesen tájékoztat a nagyon gazdag Arany-irodalomban. A tanulmányok kiválnak mélyen járó elemzésükkel, sok érdekes megfigyelésükkel és komoly, de mindamellett kellemes és színmagyar előadásukkal. *T. V.*

*

Császár Elemér: SHAKESPEARE ÉS A MAGYAR KÖLTÉSZET. Olcsó Könyvtár 1837—1842. sz. Bp. 1917. Franklin-Társulat. Ára 1·80 kor.

A brit szellemóriás halálának háromszázados évfordulója nem az volt, aminek szerettük volna: a világ valamennyi nemzetének testvéries hódolata; de azért a magyar nemzet letette az emlékezés koronáját, annak jeléül, hogy a hála lerontja azokat a véres korlátokat is, melyek a jelenben köztünk s a nagy költő nemzete közé emelkednek. Színházak és közintézmények, társulatok és egyesek, költők és tudósok versenyeztek abban, hogy újra élvezzék és élvezhessék Shakespeare halhatatlan műveit s hogy kimutassák, mennyivel tartozik a mi nemzeti műveltségünk és költészetünk az ő lelkének. Ebbe a sorba tartozik Császár Elemér tanulmánya is, mely a részletes filologiai kutatás útján kimutatja azt a hálát, melyet Shakespeare irodalmunkra tett 1777 óta, amikor Bessenyei először írta le az ő nevét, egészen napjainkig. Sorra veszi irodalmunk drámai epikai és lírai termékeit, amelyekben Shakespeare eszméinek, alkotó művészetének hatása megállapítható. A nagyértékű és művészileg megírt tanulmányt befejezi egy kettős lajstrom: az egyik azoknak a magyar költőknek és műveiknek felsorolása, amelyekre Shakespeare hatott; a másik Shakespeare műveinek jegyzéke utalással íróink azon műveire, melyben hatás kimutatható. Ezekből kitűnik, hogy legfogékonyabbak voltak iránta: Arany, Vörösmarty és Szigligeti; legtöbb hatást pedig tettek: Hamlet, Lear, Macbeth és Othello. — Császár könyve Shakespeare-irodalmunknak egyik legértékesebb alkotása. *T. V.*

*

Egyetemi Tanárok a hadbavonult egyetemi polgárokhoz. *Grósz Emil dr.* egyetemi tanár szerkesztésében s a Franklin-Társulat kiadásában füzet jelent meg, melynek az a célja, hogy az egyetemi tanárok érintkezését a hadbavonult egyetemi hallgatókkal közvetítse. Az első füzet *Mihályfi Ákos* Rector Magnificus «A magyar királyi koronázás jelentősége», *Magyari Géza dr.* «Állam és jog», *Liebermann Leó dr.* «Az egyetemi élet befolyása a világnézetre» és *Petz Gedeon* «Az egyetemi ifjúsághoz» egyetemi tanárok dolgozatait tartalmazza.

A füzeteket nagy számban a frontra küldik az egyetemi ifjúságnak szellemi táplálékul.

*

A Magyar Könyvtár legújabb füzetei:

838—839. *Isolde Kurz:* Bálint lovag szerelme. — Ára 72 fillér.

840—841. *Hangay Sándor, Kiss Menyhért, Oláh Gábor:* Háborús versek. — Ára 72 fillér.

842. *Porzsolt Kálmán:* Egy színésznő naplójából. — Ára 36 fillér.

AZ ELŐFIZETÉSEK NYUGTÁZÁSA.

Előfizetési díjat fizettek 1916 december 1-től 1917 április 12-ig bezárólag.

1917. évre előfizettek:

Andrássy Istvánné, Püspökladány; Alszeghy Erzsébet, Pápa; Áll. polg. leányiskola, Aranyosmarót; Ág. ev. leánynevelő-intézet, Aszód: dr. Ábrahám Gézáné, Hódmezővásárhely; Abonyi Erzsébet, Makó; Áll. s. községi polg. leányiskola, Arad (kétharmad évre); Áll. felső leányiskola, Arad.

Brengl Matild, Gyöngyös; Bertalan Vilma, Sátoraljaújhely; Skót. Polg. leányiskola tanítótestülete, Budapest (kétharmad évre); Berinde Irén, Lugos; Babits Angyalka, Szekszárd; Vakok Orsz. Intézete, Budapest; Balázsovich Paula, Garázda-puszta; Rákóczi-téri áll. nőipariskola Budapest; Margit-körúti áll. nőipariskola, Budapest; Bellony Margit, Nyitra; Bolgár Mária, Igló; Áll. polg. leányiskola, Beregszász (kétharmad évre); Bokor Mária, Segesvár; Bottos Ilona, Dévaványa (I. félévre); Bartholomæidesz Adél, Rozsnyó; Binder Laura, Kolozsvár: Áll. felső leányiskola, Beszterczebánya; Babare Adél, Budapest; Amizoni-intézet, Budapest; Ranolder-intézeti r. k. tanítónőképző, Budapest (kétharmad évre); Bántó Tercsi, Nyárádkarácson; Baár-Madas ref. felső leányiskola, Budapest; Áll. kisegítő iskola, Budapest; Bátorné-Sambuchi Bless Adél, Mezőkövesd; Áll. polg. leányiskola, Besztercze; Buteán Erzsébet, Lugos; Buress Zsófia; Felsőradó; Székesfővárosi központi anyagszertár 127 közs. leányiskola részére, Budapest; Benke Ilona, Budapest (I. félévre); Bandhauer Irén, Budapest; VI. ker. áll. el. tanítónőképző, Budapest; Barkáts Mária, Szabadka; Bodonyi Mária, Ujpest; Izr. polg. leányiskola, Budapest; Busse Hanna, Budapest; Babocsay Gizella, Eger.

Carvin Piroska, Fiume; Áll. polg. leányiskola, Czegléd; Csík Mária, Szeged; Csizmadia Jolán, Győr; Magy. Gazdasszonyok Orsz. Egyesületének árvaháza, Czinkota; Czavar Józsefné, Pitvaros.

Dubraviczky Erzsébet, Nagyerzsébetlak; Doleschall M. Editha, Léva; Draskóczy Virginia, Győr; Zárdaiskola, Dés; M. kir. vas- és acélgyári iskola, Diósgyőr; Dirner Adél, Budapest; Dessewffy Emilné grófné, Budapest.

Ehrlich Margit, Szászváros; Flenger-féle rk. polg. leányiskola,

Érsekujvár; Áll. polgári iskola, Erzsébetfalva; Áll. polg. leányiskola, Eger; Ág. h. ev. polg. leányiskola, Eperjes; Angolkisasszonyok érseki leánygimnázium, Eger; Egan Lujza, Budapest; özv. Eichele Károlyné, Beregszász.

Fábián Ilona, Zalasöjtör; Fejérné Quirsfeld Irén, Mezőtúr; Áll. felső leányiskola, Fiume; Fráter Margit, Nagyvárad; Fodor Riza, Budapest; Fábry Erzsébet, Dobsina; Faics Irén, Dombóvár; Fialka Vilma, Budapest; Fizély Julia, Ujvidék; Ferenczi Vilma, Csörög; Fischer Sarolta, Budapest; Fábry Edith, Rákosliget; Fixek Irma, Körmöczbánya.

Gedeon M. Ferdinanda, Temesvár; Áll. polgári iskola, Galgócz (I. félévre); Áll. el. isk. tanítói könyvtár, Gyöngyös; Szt. Orsolya r. polg. leányiskola, Győr; Gál Ernőné, Budapest; Áll. el. isk. tanítónőképző, Győr; Grynaeus Anna, Kékkő; Grósz Valeria, Berettyóujfalu; Áll. polg. leányiskola, Győr; Áll. el. tanítónőképző ifjúsági könyvtára, Győr; Gyöngyössy Alice, Szolnok; Gally Margit, Békéscsaba.

Halászy Jenőné, Zöldmajor; dr. Hajnal Józsefné, Békés; özv. Herich Károlyné, Budapest; Áll. polg. leányiskola, Hódmezővásárhely; Hatvani Mária, Törökszentmiklós; Heuffel Rózsa; Hunyadi Erzsi, Zsolna; Husz Mária, Debreczen; Ovónőképző-intézet, Hódmezővásárhely (kétharmad évre); Áll. polg. iskola, Hosszúfalu (kétharmad évre); Holzmann Károlyné, Budapest; Hanel Ida, Zsolna, Hort Margit, Nagyvárad; Hargitai Margit, Budapest; Horváth Illés, Makó.

Imreh Juliska, Szikszó; Ág. ev. polg. leányiskola, Igló.

Jakab Béla dr., Pécs; Juhász Margit, Budapest.

Kerner Ilona, Zsámbék; Komáry Erzsébet, Budapest; Községi elemi iskola, Keszthely; Kropfelné-Bömches Vilma, Nagyszeben; Károlyi Lászlóné grófné, Fót (kétharmad évre); Klobusiczkyné Beck Matild, Pancsova; Koleszár Mária, Abaujenyiczke; Király Sári és Erzsi, Tornalja; Áll. polg. leányiskola, Kolozsvár; Áll. polg. iskola, Kula; Áll. felső leányiskola, Kolozsvár (kétharmad évre); Krizsó Anna, Budapest; Polgári leányiskola, Körmöczbánya; I. ker. közs. el. iskola tanítótestülete, Kecskemét; Kertscher Sándor, Késmárk; Karsay Jolán, Győr; Király Emma, Kismarton; Kalithné Künsztler Irén, Hosszúfalu; Áll. polg. leányiskola, Kecskemét; Király Aranka, Győr; Áll. polg. fiú- és leányiskola, Kismarton; Ref. polg. leányiskola, Kiskunhalas; Kis Róza, Lugos; Krompecher Irén, Kraszna; Polgári leányiskola, Kaposvár; Kelp Anna, Budapest; Kuhn Aranka, Breznóbánya; Kertész Ilona, Budapest; Kuales Ella, Palánka; Keresztesy Kornélia, Czegléd; Szt. Domonkos-rendi nővérek, Kőszeg: Kuntz Irén, Budapest.

Lakner Margit, Kismarton; özv. Lammich Károlyné, Esztergom; Áll. felső leányiskola, Lőcse (kétharmad évre); Polgári leányiskola, Losoncz; László Emilia, Veszprém; Lappert Rezsőné, Budapest; Lányi Tivadar dr., Rimaszombat; Lackenbacher Mária, Zalaszentgrót; Lehmann Kálmánné, Tatatóváros; Löblné Gross Irma, Szabadka.

Meskó Jenke, Huszt; Mika Ilonka, Kolozsvár; Monntag Manóné, Pánd; Matschek Erzsi, Szomolány; Áll. polgári iskola, Mohács; Mária Filomena, Kalocsa; Ref. leányiskola, Marosvásárhely (kétharmad évre); Migály Lenke, Budapest; Áll. polg. leányiskola, Mező-

berény; Muraközy Ilona, Budapest; Mokry Eszter, Budapest; Áll. elemi iskola, Magyarpécska; Mártonffy Józsefné, Máramarossziget; Áll. felső leánykola, Máramarossziget; Év. leánynevelő-intézet, Modor; Meininger Elza, Lugos; Márkus Ernesztin, Vácz; Münch Bella, Budapest; özv. Markhót Gusztávné, Szombathely.

Nergert Vilma, Jászkarajenő; Messinger Karolina-féle leánynevelő-intézet. Nagybecskerek; Szent Vince-intézet polg. leányiskola tanítónői, Nagyvárad; Orsolya-rendi leányközépiska, Nagyvárad; Áll. polgári leányiskola, Nagykanizsa; Áll. s közs. polg. leányiskola, Nagyszombat (kétharmad évre); Ref. tanítóképző könyvtára, Nagykőrös (kétharmad évre); Nagy Gézáné, Hátszeg; Orsolya-zárdai tanítónőképző, Nagyvárad (kétharmad évre); Közs. polg. leányiskola, Nyirbátor; Községi polgári leányiskola, Nyiregyháza; Áll. polgári iskola, Nagyszőllős; dr. Novák Béláné, Túrkeve; Áll. polg. leányiskola, Nagyenyed; Közs. polg. leányiskola könyvtára, Nagyvárad-Olaszi; Németh Olga, Dunaföldvár; Áll. polg. leányiskola, Nagybánya.

Odor Emilia, Budapest; Országos Kaszinó, Budapest.

Poznan Jolán, Pancsova; Áll. felső leányiskola és leánygimnázium, Pozsony; Gör. kel. szerb polgári leányiskola, Pancsova; Pulchart Miksáné, Vinna; Peregriny Aranka, Budapest; Pécsi Tanítónők egyesülete, Pécs (kétharmad évre); Papp Gizi, Óbecse; Áll. polg. leányiskola, Pozsony; Áll. tanítónőképző Önképzőköre, Pozsony (kétharmad-évre); Áll. polgári leányiskola, Pápa; Perényi Mártonné, Budapest; Vámház-utcai áll. el. iskola, Pécs; Pápay Ferenc, Budapest; Áll. tanítónőképző, Pozsony; Közs. polg. leányiskola, Pécs.

Regula Margit, Berettyóujfalu; Rucsinszky Ilona, Modor; Roth Miksáné, Derestye; dr. Bertha-féle tan- és nev.-intézet, Repczekőhalom; Ág. h. ev. polg. leányiskola, Rozsnyó; Rajner Ella, Budapest; Rekvényi Aranka, Ujverbász; Rázga Olga, Szakolcza; Resch Katalin, Nagybecskerek; Radnai Margit, Budapest; Réz Klára, Nagyvárad; Róth Jolán, Budapest; Róth Margit, Sárospatak; Relkovic Mita, Budapest.

Schmidt Mária, Budapest; Szunyogh Gáborné, Budapest; Orsolya rendi-intézet, Sopron; Schmidt Etelka, Nagykikinda; Szabó Elza, Negyed; Áll. felső leányiskola, Szabadka; Áll. felső leányiskola, Sopron; Szántó Ilona, Máramarossziget; Székely Mária, Budapest; Székely Erzsébet, Dés; Áll. polg. leányiskola, Szilágysomlyó; Sugárné Ocskay Eleonóra, Kevevára; Scholtz Aranka, Aszód; Áll. polg. leányiskola, Segesvár; Polg. leányiskola, Szekszárd; Polgári iskola, Sümeg; Áll. el. iskola, Szakolcza; Áll. tanítónőképző, Szabadka; Polgári leányiskola és női keresk. szaktanfolyam, Szombathely; Áll. felső leányiskola, Szeged (kétharmad évre); dr. Sztankóczy Lászlóné, Miskolcz; Áll. polg. leányiskola, Szentes; Polg. leányiskola, Somorja; Schlanger Rózsi, Budapest; Ref. tanítónőképző-intézet Önképzőköre, Szatmár (kétharmad évre); Felső leányiskola, Székesfehérvár; Áll. s. közs. felső népiskola, Szakolcza (kétharmad évre); Szomjas Gusztávné, Kisfástanya; Szegfi Ilona, Budapest: özv. Személy Kálmánné, Nagyvárad; Szabóky Julia, Nagybecskerek; Szerdahelyi Julia, Budapest; Széky Krisztina, Budapest; Szabó Margit, Turkeve; Stefanovits Ilona, Kevevára; dr. Schafarzik Ferencné, Budapest; Szabóné-Kenessey Sarolta, Válaszút.

Tóth Erzsi, Nagykőrös; dr. Tóth Andrásné; Budapest; dr. Török Istvánné, Czegléd; Tanos Ferencné, Budapest; Áll. felső leányiskola, Temesvár; Közs. polg. leányiskola, Temesvár; Róm. kath. polg. leányiskola, Trencsén; Tóth Bálintné, Veszprémvarsány; Thirring Gusztávné, Budapest; özv. Tóth Józsefné, Budapest; Ref. elemi iskola, Turkeve; Áll. polg. iskola, Törökbecse; Tervey Katalin, Csallóközaranyos; Felső leányiskola, Trencsén; Tóth Szeréna, Törökszentmiklós.

Ungvári áll. polgári leányiskola; II. számú áll. polgári iskola, Ujpest.

Vietorisz Aranka, Nyiregyháza; Irg. nővérek Karolina intézete, Vácz; Vadászné Firman Ella, Gölniczbánya; Polg. leányiskola, Versecz; dr. Vigh Gyuláné, Budapest.

Wagner Janka, Budapest; Wetzer Lujza, Szombathely; Weiler Stefánia, Budapest; Wendler Irma, Budapest; Welther Jozefin; Segesvár; Weiszberger Antónia, Budapest; Wodianer Juliska, Budapest; Wagner Kálmánné, Selmeczbánya.

Zala Mária, Pozsony; Zöllner Erzsébet, Budapest; Zala Jolán, Galgócz; Áll. polg. leányiskola, Zilah; Zrinyi Delinke, Marczali; Zeller Izabella, Budapest; Zakariás Margit, Brassó; Zsoldos Hermin, Pöstyén; Zachariás Márta, Budapest; Gör. kel. szerb polg. leányiskola, Zombor (kétharmad évre); Zichy Sarolta grófnő, Czifer; Zsigmondi Ilona, Budapest; Zách Anna, Nagyszombat.

1916. évre előfizettek:

Balás Kató, Debreczen; Bolgár Mária, Igló (II. félévre); Babits Angyalka, Szekszárd; Erőss Ilona, Budapest; Fábry Edit, Sárospatak; özv. Fischerné-Krizsanovszky Polda, Miskolcz; Józsa Ilona, Kispest; Kuntz Irén, Budapest; Nagyszebeni áll. polg. leányiskola; Perczelné-Kozma Flóra, Budapest; Róth Margit, Sárospatak: Szászvárosi áll. polg. leányiskola; Sociális Missió-társulat; Budapest; Szalay Hedvig, Szilágysomlyó; Áll. polg. leányiskola, Székelyudvarhely; Szarvassy Margit, Budapest; Weiser Carola, Nagyszentmiklós (1915-re és 1914 II. félévre is); Wodianer Juliska; Závodszky Margit, Budapest.

A szerkesztésért felelős: *Dr. Vásony Lajos.*